

บทที่ 5

ศาสนาอิสลาม อาณาจักรมุสลิม และอาณาจักรไบแซนทีน

(Islam Religion, Muslim Empire and Byzantine Empire)

เค้าโครงเรื่อง

1. สภาพของคาบสมุทรอราเบีย
2. ศาสนาอิสลาม
3. อาณาจักรมุสลิม
  - 3.1 อาณาจักรมุสลิมสมัยการปกครองของกาหลิบ 4 พระองค์แรก
  - 3.2 อาณาจักรมุสลิมสมัยราชวงศ์อุมัยยัด
  - 3.3 อาณาจักรมุสลิมสมัยราชวงศ์อับบาซิด
4. อาณาจักรไบแซนทีน
  - 4.1 สมัยจักรพรรดิ جستินิเนียน
  - 4.2 มรดกความเจริญของอารยธรรมไบแซนทีน

สาระสำคัญ

1. สภาพของคาบสมุทรอราเบีย

คาบสมุทรอราเบียอยู่ทางตะวันตกสุดของทวีปเอเชีย เป็นที่อยู่อาศัยของพวกอาหรับชาวเมือง และพวกเร่ร่อนตามทะเลทราย ที่เรียกว่า พวกเบดูอิน ชาวอาหรับยังไม่มีรูปแบบการปกครองที่มีระเบียบ ไม่สามารถรวมชาติได้ ต่างกลุ่มต่างเผ่ามีพระเจ้าของตนเอง นับถือเทพเจ้าหลายองค์และนับถือธรรมเนียมปฏิบัติ จนกระทั่งเกิดศาสนาอิสลามขึ้นในบริเวณนี้ มีผลทำให้ชาวอาหรับรวมกันเป็นปึกแผ่น หันมานับถือศาสนาอิสลาม

2. ศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามมีศาสดาคนสำคัญ คือ พระมะหะหมัด มีคัมภีร์ศาสนา คือ คัมภีร์โคหร่าน พระมะหะหมัดประกาศศาสนาอิสลามครั้งแรกที่เมืองเมกกะ แต่ไม่ได้รับผลมากนัก ต่อมาเมื่อพระมะหะหมัด และสาวุศิษย์อพยพมาอยู่เมืองยาเทรบซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองเมดินา มีผลไม่เพียงแต่พระมะหะหมัดเป็นผู้ นำทางศาสนาเท่านั้น แต่เป็นผู้นำทางการเมืองด้วย และศาสนาอิสลามได้เจริญ ก้าวหน้าแพร่หลายไปกว้างขวาง เมื่อพระมะหะหมัดสิ้นพระชนม์ กะหลิบได้ทำ หน้าที่สืบแทน และศาสนาอิสลามได้แบ่งแยกออกเป็นหลายนิกาย เช่น นิกายสุหนี่ นิกายชีอะห์ และนิกายสุฟี เป็นต้น

3. อาณาจักรมุสลิม

อาณาจักรมุสลิมหลังจากพระมะหะหมัดสิ้นพระชนม์แล้ว ในช่วงแรก อาณาจักรมุสลิมถูกปกครอง โดยกะหลิบ 4 พระองค์แรกระหว่าง ค.ศ. 632-661 ต่อมาเป็นการปกครองโดยกะหลิบราชวงศ์อุมัยยัด ระหว่าง ค.ศ. 661-750 และ กะหลิบราชวงศ์อับบาซิด ระหว่าง ค.ศ. 750-1258 ในที่สุดถูกพวกออกโตมัน เตอร์กครอบครองอาณาจักรมุสลิม และอาณาจักรบิแซนทีนด้วย

4. อาณาจักรบิแซนทีน

อาณาจักรบิแซนทีน หรือ อาณาจักรโรมันตะวันออก มีศูนย์กลางอยู่ที่ เมืองคอนสแตนติโนเปิล มีกษัตริย์ที่สำคัญ คือ จักรพรรดิจัสติเนียน ผู้มีความ สามารถมากทั้งด้านการเมือง การปกครอง การทหาร และการจัดทำประมวล กฎหมายจัสติเนียน ซึ่งเป็นแม่แบบของกฎหมายประเทศต่างๆ ในยุโรป มรดก ความเจริญของอารยธรรมบิแซนทีน ได้แก่ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และ วิทยาการด้านต่างๆ

จุดประสงค์การเรียนรู้

หลังจากศึกษาบทนี้แล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายสภาพของคาบสมุทรอราเบีย และชุมชนที่อาศัยบริเวณนี้ได้
2. อธิบายที่มาของศาสนาอิสลาม คำสอนและหลักปฏิบัติสำคัญได้
3. เปรียบเทียบความเจริญของอาณาจักรมุสลิม สมัยการปกครองของกาหลิบ
4. พระองค์แรก สมัยราชวงศ์อุมัยยัด และสมัยราชวงศ์อับบาซิดได้
4. อธิบายความเจริญของอาณาจักรไบแซนไทน์ในสมัยจักรพรรดิจัสติเนียน และมรดกของอารยธรรมไบแซนไทน์ได้

ภาพแผนที่อาณาจักรไบแซนไทน์ ภายใต้การปกครองของกษัตริย์จัสติเนียน

ความนำ

ในบทที่ 5 นี้ จะศึกษาเรื่องของศาสนาอิสลามที่เกิดขึ้นบนคาบสมุทรอราเบียเมื่อต้นศตวรรษที่ 7 หลังจากศาสนาฮินดู (Judaism) ประมาณ 1,200 ปี และหลังจากศาสนาคริสต์ประมาณ 600 ปี มีประชาชนนับถือศาสนาอิสลามจำนวนมาก นับเป็นที่สองรองจากศาสนาคริสต์ ทั้งนี้เพราะศาสดาพยากรณ์ (Prophet) คือ พระมะหะหมัด เป็นอัจฉริยะผู้มีความสามารถสูงในการประกาศศาสนาอิสลามให้แพร่หลายไปทั่วคาบสมุทรอราเบีย และขยายอิทธิพลไปยังดินแดนอื่น ๆ ในทวีปยุโรป และแอฟริกา

อาณาจักรมุสลิม เป็นดินแดนของพวกที่นับถือศาสนาอิสลาม มีกลุ่มผู้นำที่ปกครองได้แก่ กาลิบ 4 พระองค์แรก ราชวงศ์อุมัยยัด และราชวงศ์อับบาซิด ได้แผ่ขยายอิทธิพลและดินแดนของพวกมุสลิมให้กว้างไกล

อาณาจักรบีแซนทีน หรืออาณาจักรโรมันตะวันออก มีลักษณะภูมิประเทศเหมาะสมต่อความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของอาณาจักร มีผู้นำที่มีความสามารถคือ จักรพรรดิ จัสติเนียนและมีมรดกความเจริญของอารยธรรมบีแซนทีน

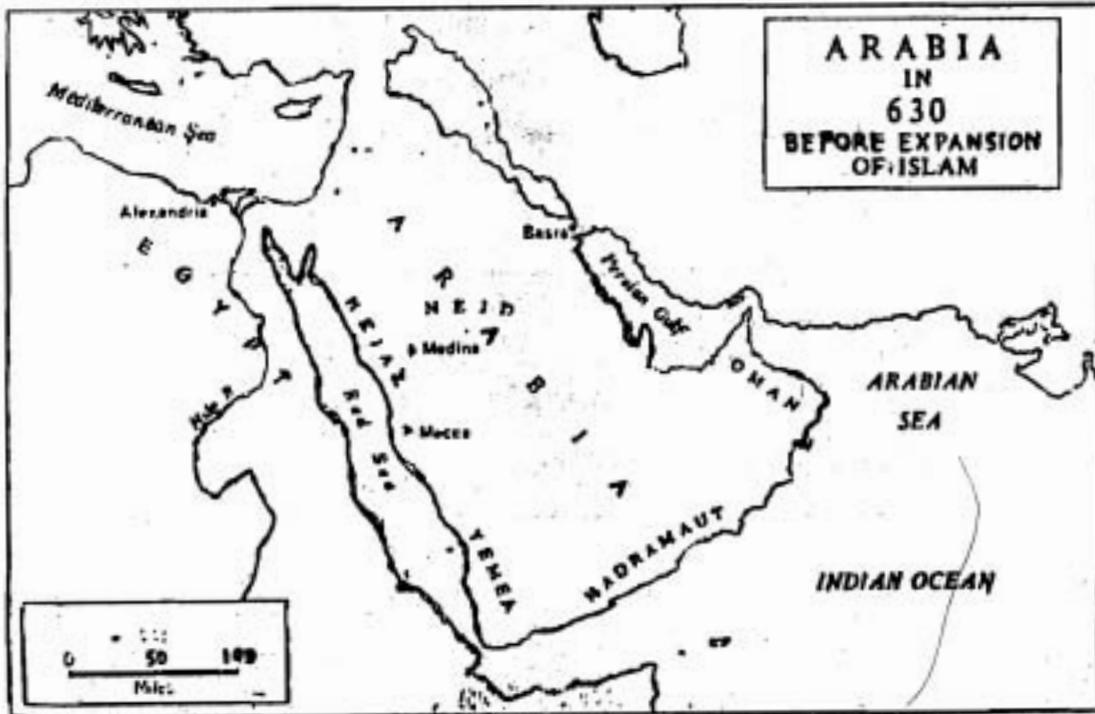
1. สภาพของคาบสมุทรอราเบีย

คาบสมุทรอราเบียอยู่ทางตะวันตกสุดของทวีปเอเชีย เป็นคาบสมุทรยื่นออกไปในมหาสมุทรอินเดีย ล้อมรอบด้วยทะเลแดง ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ที่ราบสูงอาร์เมเนียและอ่าวเปอร์เซีย ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกลุ่มอาหรับ แต่เดิมดินแดนนี้ไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากนัก การดำเนินชีวิตมี 2 แบบ

พวกเร่ร่อนตามทะเลทราย เรียกว่า เบนดูอิน (Bedouins) มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ ต้องเร่ร่อนหาทุ่งหญ้าและแม่น้ำ ทำให้ไม่สามารถหยุดตั้งหลักแหล่งได้ ดำเนินชีวิตอยู่ในกระโจมเรียงรายเป็นกลุ่มเพื่อสะดวกในการโยกย้าย พวกเร่ร่อนบางกลุ่มทำการเกษตร จึงตั้งถิ่นฐานชั่วคราวตามบริเวณแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ของทะเลทราย ที่เรียกว่าโอเอซิส (Oasis)

อีกพวกหนึ่ง คือ พวกอาหรับชาวเมือง (Urban Arabs) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายมีสภาพชีวิตสะดวกสบาย อุดมสมบูรณ์ ร่ำรวย มั่งคั่ง คุมอำนาจทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจเมืองใหญ่ๆ เหล่านี้ ได้แก่ เมืองเมกกะ (Mecca) และเมืองยาเทรบ (Yathreb) ซึ่งปัจจุบัน คือ เมืองเมดินา (Medina) เมืองในคาบสมุทรอราเบีย หรือคาบสมุทรอาหรับในสมัยนั้น มักตั้งอยู่

บนเส้นทางการค้าและเมืองท่าเรือ หรือเมืองท่าที่จอดพักของกองคาราวาน ทำให้ชาวเมือง มีโอกาสแสวงหาผลประโยชน์จากการค้าจนมั่งคั่ง ร่ำรวย ทำให้มีอิทธิพลทั้งด้านการค้าและการเมือง มีการศึกษาดี ประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าและช่างฝีมือ

ภาพคาบสมุทรอาหรับ

พวกอาหรับทั้ง 2 กลุ่ม ยังไม่มีรูปแบบการปกครองที่มีระเบียบ ไม่สามารถจะรวมชาติได้ ต่างกลุ่มต่างเผ่ามีพระเจ้าของตนเอง ซึ่งมีพระเจ้าหลายองค์ นับถือธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ และวิญญาณที่สิงอยู่ตามทะเลทราย ตลอดจนถึงเวทมนต์คาถาต่างๆ มีการทำสงครามรบพุ่งกัน เสมอระหว่างชนเผ่าต่างๆ เมืองเมกกะเป็นศูนย์กลางสำคัญบนคาบสมุทรอาหรับ เพราะเป็นเมืองศาสนาที่มีเทวสถานกับา (Kabah) เป็นแท่นหินสีดำเชื่อกันว่าตกมาจากฟ้า และเป็นหินที่พระเจ้ามอบให้แก่บรรพบุรุษของพวกอาหรับไว้เคารพสักการะบูชา ชาวอาหรับจำนวนมากไปนมัสการเทวสถานกับา ทำให้เกิดประโยชน์ทางศาสนาและธุรกิจจึงต้องมีผู้ดูแลเทวสถาน ได้แก่ **ตระกูลคุไรช์**

(Quraish) ได้เก็บคำบำรุงเทวสถานและมีความมั่งคั่งร่ำรวยมหาศาล ต่อมาได้เกิดศาสนาใหม่ขึ้นในบริเวณนี้ คือ ศาสนาอิสลาม (Islam) แปลว่า การอ่อนน้อมต่อพระเจ้า ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามเรียกมุสลิม (Muslim) แปลว่า มีความเกี่ยวข้องกับพระมะหะหมัดซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งศาสนาอิสลาม โดยได้รับโองการการมาจากพระอัลเลาะห์ (Allah) ซึ่งเป็นพระเจ้าองค์เดียวของศาสนาอิสลาม

ชาวอาหรับที่แตกแยกไม่เคยรวมกันได้ ไม่เคยมีบทบาทเด่นทางการรบหรืออารยธรรม แต่กลับมีความสำคัญขึ้นอย่างมากรวมตัวกันเป็นปึกแผ่น เกิดเป็นความเจริญ มีอารยธรรมซาราเซ็น (Saracen Civilization) หรืออารยธรรมมุสลิม (Muslim Civilization) เกิดขึ้นก็เพราะศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 1

ให้นักศึกษาวาดแผนที่คาบสมุทรอารเบีย พร้อมกับกำหนดเมืองสำคัญทางศาสนาอิสลาม เช่นเมืองเมกกะ เมืองเมดีนา เป็นต้น

ภาพอักษรอาหรับในคัมภีร์โกทรวาน

2. ศาสนาอิสลาม

ประวัติของพระมะหะหมัด

พระมะหะหมัด (Mahammed, ค.ศ. 570-632)¹ เกิดที่เมืองเมกกะ ในตระกูลคูไรช์ มีชีวิตในตอนต้นยากจนมาก เพราะกำพร้าบิดามารดา มีปู่และอาเป็นผู้เลี้ยงดูเมื่อเติบโต มีหน้าที่คุมกองคาราวานขายสินค้าระหว่างเมืองให้แก่เศรษฐีหม้ายผู้หนึ่ง คือนางคาคิยะห์ (Kadijah) ซึ่งต่อมาได้แต่งงานกัน ทำให้พระมะหะหมัดมีชีวิตที่ดีขึ้น มีเวลาว่างมากขึ้น ใช้เวลาในการพัฒนาจิตใจและไตร่ตรองเกี่ยวกับศาสนา ความคิดและความเชื่อต่างๆ ได้มากขึ้น พระมะหะหมัดได้รับความคิดจากศาสนาซูดาของพวกยิวและศาสนาคริสต์จากพวกคริสเตียนมาก่อน ในระหว่างการเดินทางไปค้าขายทางภาคเหนือของคาบสมุทรอราเบียและมีประสบการณ์จากชีวิตในทะเลทราย ทำให้ไม่พอใจในการนับถือเทพเจ้าหลายองค์ของพวกอาหรับเดิมและมีความศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว มีอำนาจยิ่งใหญ่กว่าผู้ใดตามแบบอย่างพวกยิวและคริสต์ เมื่อประมาณ ค.ศ. 610 พระมะหะหมัดมีอายุได้ 40 ปี ท่านมีความเชื่อว่าได้รับการคัดเลือกจากพระอัลเลาะห์ให้เป็นพระศาสดาพยากรณ์องค์สุดท้าย จากศาสดาพยากรณ์จำนวน 25 พระองค์ที่เคยมีมาก่อนแล้ว เช่น โมเสสในศาสนาซูดา และพระเยซูในศาสนาคริสต์ ดังนั้น คำประกาศของพระมะหะหมัดถือว่าสำคัญที่สุด ถูกต้องที่สุด ไม่มีการแก้ไข และลบล้างคำประกาศเก่าๆ ที่แล้วมา ซึ่งถือว่าไม่ถูกต้องนัก หรือถูกบิดเบือนด้วยกาลเวลา

ศาสนาอิสลามมีหลักคำสอนที่สำคัญคือ พระคัมภีร์โคหร่าน (Koran) เขียนด้วยภาษาอาราบิก (Arabic) มีความไพเราะจริงใจเป็นพิเศษ เป็นปัจจัยหนึ่งที่เอาชนะชาวอาหรับจำนวนมาก คัมภีร์โคหร่านเป็นหนังสือที่แพร่หลายมากที่สุดเล่มหนึ่งของโลก ทำให้ชาวอาหรับทั้งหลายซึ่งแต่เดิมพูดภาษาท้องถิ่นต่างๆ ก็หันมาพูดภาษาในเครืออาราบิก สามารถอ่านคัมภีร์โคหร่านได้ ทำให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางด้านภาษา

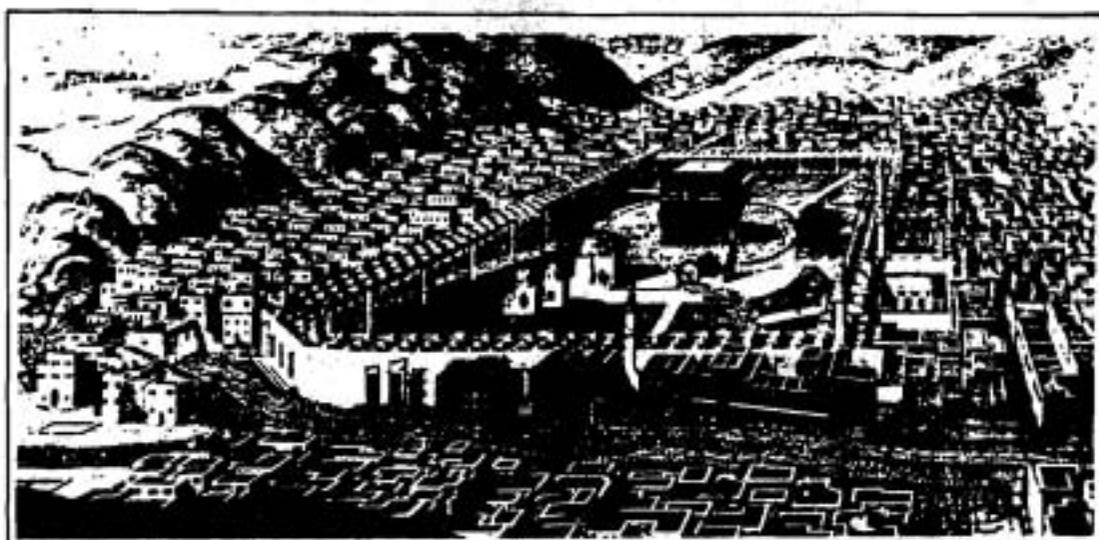
ศาสนาอิสลาม มีลักษณะการผสมระหว่างศาสนาคริสต์ ศาสนาซูดา และลัทธิไซโรแอสเตเรียน (Zoroastrianism) ของเปอร์เซีย หลักคำสอนคัมภีร์โคหร่านมีหลายอย่างคล้ายคลึงกับหลักคำสอนในพระคัมภีร์เก่า (The Old Testament) ที่เน้นในเรื่องการมีพระเจ้าองค์เดียว ห้ามบูชารูปเคารพอื่น

¹ Carl Stephenson, *Medieval History : Europe From the Second to the Sixteenth Century*. 3rd ed., (New York : Harper & Brothers, 1951), PP.101-4.

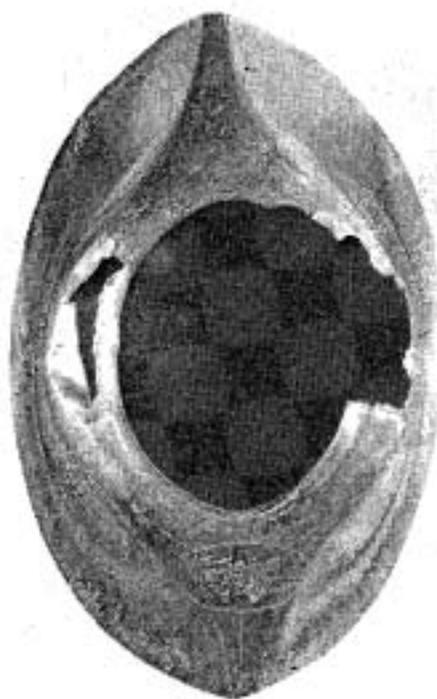
ห้ามเสด็จสุราของมีนเมา ห้ามบริโภคเนื้อหมู เหมือนกับพระคัมภีร์ใหม่ (The New Testament) ของพวกคริสเตียนในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับทูตสวรรค์ ที่ปรากฏเป็นนิมิตแก่พระมะหะหมัด และ คล้ายกับลัทธิโซโรแอสเตเรียนของเปอร์เซีย ในเรื่องที่เน้นถึงการตัดสินครั้งสุดท้าย (The Last Judgement)

พระมะหะหมัด ได้เริ่มประกาศศาสนาอิสลามที่เมืองเมกกะ แต่ไม่ค่อยได้ผลนัก เพราะขัดแย้งกับความเชื่อในการเคารพบูชาเทพเจ้าหลายองค์ของชาวเมืองเมกกะ คำสอนของพระมะหะหมัด ถูกเยาะเย้ยถากถาง หลังจากนางกะดียะห์ถึงแก่กรรมใน ค.ศ. 619 ฐานะของพระมะหะหมัด มีความลำบากยิ่งขึ้น แต่ยังมีซอคัตที่เมืองเมกกะมีข้อห้ามการฆ่าฟันกันในเมือง ศัตรูของพระมะหะหมัด ได้แต่ใช้วิธีเบียดเบียนและทำให้ พรรคพวกของพระมะหะหมัดอดอยาก สถานการณ์บีบบังคับให้ สานุศิษย์ของพระมะหะหมัดหลบหนีภัย เดินทางไปยังเมืองยาเทรบ (Yathreb) ซึ่งอยู่ทางเหนือ ที่กำลังวุ่นวาย แต่ชาวเมืองยาเทรบยินดีต้อนรับพระมะหะหมัด พระองค์ได้เดินทางจากเมืองเมกกะไป ยังเมืองยาเทรบ ใน ค.ศ. 622 และปี 622 นี้ ถูกเรียกว่าฮิจรา (Hegira) แปลว่า การอพยพหรือ การหนี การละจากสิ่งที่ไม่ดีไปหาสิ่งที่ดีกว่า เหตุการณ์ครั้งนี้ นับว่ามีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ ศาสนาอิสลาม เพราะฐานะพระมะหะหมัดเปลี่ยนไปมาก จากความเป็นผู้นำทางศาสนาเพียงอย่างเดียว กลายเป็นผู้นำทางการเมืองด้วยดังนั้น คำสอนของพระมะหะหมัดในระยะนี้จึงต้องเปลี่ยนแปลงด้วย จากเรื่องศาสนาแท้กลายเป็นเรื่องการจัดระบบการปกครอง วิธีการดำรงชีวิตและกฎหมายเพื่อ ดำรงความยุติธรรมและสันติสุขในสังคมของชุมชนใหม่ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ใน ค.ศ. 630 พระมะหะหมัดนำกองทัพอิสลามเข้ายึดเมืองเมกกะได้ทำลายรูปเคารพ เทวรูปต่างๆ ในวิหารกบาคงเหลือไว้แต่เพียงก้อนหินสีดำและวิหารกบาคงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาอิสลาม ต่อมา กองทัพอิสลามได้ออกประกาศศาสนาใหม่ไปทั่วดินแดนอาหรับ โดยใช้ทั้งวิธีสันติและวิธีรบ เพื่อป้องกันศาสนาและ ขยายดินแดน เมื่อพระมะหะหมัดสิ้นพระชนม์ใน ค.ศ. 632 ศาสนาอิสลาม เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางทั่วคาบสมุทรอาหรับ ชนเผ่าอาหรับที่เร่ร่อนกระจัดกระจายไปทั่ว คาบสมุทรได้รวมตัวกันเป็นชาติอิสลามที่ตั้งอยู่บนความผูกพันทางศาสนา นับถือพระเจ้าองค์เดียว คือ พระอัลเลาะห์ และคำสอนของพระมะหะหมัดที่ว่า **มุสลิมทุกคนเป็นที่น้องกัน** มีความสำคัญ ต่อการรวมชาติ รวมพลังความสามัคคีระหว่างชนเผ่าต่างๆ ที่เคยแตกแยกกัน ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ศาสนาอิสลาม

เมื่อพระมะหะหมัดสิ้นพระชนม์แล้ว ผู้สืบตำแหน่งประมุขแทน ใช้ตำแหน่งกาหลิบ (Caliph) หรือคาลิฟะ (Kalifah) แปลว่าผู้แทน ทำหน้าที่เป็นประมุขทางศาสนาและการเมือง กาหลิบ 4 องค์แรกล้วนเป็นคนสนิท หรือมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับ พระมะหะหมัดทั้งสิ้น ได้แก่

ภาพวิหารกบา

ภาพก้อนหินสีดำ

ภาพรอยพระบาทของพระมະหะหมัด

ภาพตราประทับของพระมະหะหมัด

อาบู บากร์ (Abu Bakr) โอมาร์ (Omar), อูซมาน (Othman) และอาลี (Ali) และมีการต่อสู้เกิดเป็นจลาจลทุกครั้งที่เปลี่ยนกาหลิบ กาหลิบองค์แรกคือ อาบู บากร์ (Abu Bakr) ได้รวบรวมหลักคำสอน ของพระมหะหมัดเขียนขึ้นเป็นตำรา เรียกว่า คัมภีร์โกหฺร่านประกอบด้วย เนื้อความ 114 บท หรือเรียกว่า ซูเราะห์ (Surah) จัดลำดับเริ่มต้นบทยาวที่สุดและต่อด้วยบทที่สั้นลงตามลำดับ

กล่าวสรุปเนื้อหาของคัมภีร์โกหฺร่านได้ 3 ส่วน

1. หลักปฏิบัติทางศาสนา และการดำรงชีวิตในสังคม เช่น การสวดมนต์ การอดอาหาร การบริจาคทาน การตัดสินคดีความ
2. ประวัติความเป็นมาของโลก ทำนองเดียวกับพระคัมภีร์เก่า (The Old Testament)
3. คำแนะนำสั่งสอนเรื่องความดี ความชั่ว นรก สวรรค์ ความขยัน การอดทน การบังคับตนเอง เป็นต้น

หลักปฏิบัติสำคัญที่พวกมุสลิมจะต้องถือปฏิบัติ 5 ประการ¹

1. การนับถือพระอัลเลาะห์เพียงพระองค์เดียว (Monotheist) โดยมีพระมหะหมัดเป็นศาสนทูตของพระอัลเลาะห์
2. การสวดมนต์วันละ 5 ครั้ง² คือ เวลารุ่งอรุณ เที่ยง บ่าย เย็น และค่ำ โดยหันหน้าไปทางเมืองเมกกะ
3. การถือศีลอดในเดือนรามาดอน (Ramadon) ระยะเวลา 30 วัน ใน 1 ปี
4. การบริจาคทาน ประมาณร้อยละ 2.5 ของรายได้
5. การเดินทางไปจาริกแสวงบุญที่นครเมกกะ ให้ได้อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต

ข้อนำสังเกตสำหรับศาสนาอิสลาม คือ ไม่มีองค์การทางศาสนา ไม่มีพระ ไม่มีรูปเคารพในโบสถ์ หรือสุหฺร่า (Mosque) ไม่มีการแปลคำอ่านเป็นภาษาอื่น ดังเช่นศาสนาอื่น ๆ เพราะเมื่อ

¹ L.S.Stavrianos, *The World to 1500 : A Global History*. 2 nd.ed., (New Jersey; Prentice Hall, Inc., 1975), P.250.

² ตามปกติผู้นับถือศาสนาอิสลามจะสวดมนต์วันละ 5 ครั้ง โดยเริ่มตั้งแต่เวลารุ่งอรุณ (4.30 น. เรียกว่า ซุบฺุห์), เวลาเที่ยง (12.00 เรียกว่า ลายฮอ์), เวลาบ่าย (15.15 น. เรียกว่า อาซาฮา์), เวลาเย็น (18.00 น. เรียกว่า มากริบ) และ เวลาค่ำ (19.15 น. เรียกว่า ยีซิก)

มุสลิมทุกคนประพฤติปฏิบัติตามคำสอนและกฎเกณฑ์ของศาสนาแล้ว ทุกคนจะได้รับผลและมีฐานะเท่าเทียมกันตามหลักการ

ศาสนาอิสลามได้แตกออกเป็นนิกายต่างๆ ในเวลาต่อมา นิกายสำคัญที่ควรกล่าวถึง ได้แก่ นิกายสุนนี (Sunnites) นิกายชีอะห์ (Shiites) และนิกายสุฟี (Sufis)

นิกายสุนนี (Sunnites) เป็นนิกายที่มีศาสนิกชนมากที่สุด พวกสุนนีนอกจากนับถือคัมภีร์โคหฺร่านแล้ว ยังนับถือคำสอน (Sunnah) ที่สาวกรุ่นแรกของพระมะหะหมัด รวบรวมได้ พวกนี้จึงได้ชื่อว่า สุนนี (Sunnites) แปลว่า ถือตามแบบฉบับเดิม ไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขตัดแปลง พวกสุนนีนับว่าหัวหน้าศาสนาและการเมืองควรจะได้รับเลือกจากผู้นับถือศาสนาตามประเพณีเดิมของพวกอาหรับที่เคยเป็นเผ่าเร่ร่อน (Bedouins) ยกย่องนับถือ อาบู อากร์ เป็นกาหฺลิบ และถือเอาคัมภีร์โคหฺร่านสื่อกลางระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์

นิกายชีอะห์ (Shiites) มีผู้นับถือประมาณร้อยละ 10 ส่วนใหญ่ได้แก่ พวกอิหร่าน อิรัก อราเบีย พวกนี้ นับถือแต่เฉพาะคัมภีร์โคหฺร่าน ไม่ยอมรับคำสอน (Sunnah) ว่าเป็นของพระมะหะหมัด พวกชีอะห์ทำการยึดอำนาจจากตระกูลอุมัยยัด (Omayyad) ซึ่งมีกาหฺลิบโอมาร์ (Omar) และกาหฺลิบอุตฺมาน (Uthman) ปกครองตามลำดับ พวกชีอะห์ยกย่องอาลี (Ali) บุตรชายของพระมะหะหมัดเป็นกาหฺลิบ ถือว่า อิหม่ามซึ่งเป็นผู้สืบอำนาจทั้งทางโลกและวิญญาณ เป็นสื่อกลางระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์

นิกายสุฟี (Sufis) เป็นนิกายที่ว่าด้วยหลักปฏิบัติในชีวิตมากกว่าปรัชญาทางศาสนา หวังจะประนีประนอมระหว่างนิกายสุนนีกับนิกายชีอะห์ นิกายนี้เป็นเรื่องสัญชาตญาณ อารมณ์สะท้อนใจ และแสงสว่างภายใน มีความสำคัญมากกว่าสติปัญญาหรือประเพณี หรือนิमितต่างๆ ในการเข้าถึงพระเจ้าได้จะต้องใช้ความรัก ความสันโดษ และอารมณ์สะท้อนใจของคนเป็นสื่อกลาง

กิจกรรมการเรียนรู้ 2

ให้นักศึกษาติดตามข่าวกิจกรรมของพวกมุสลิมในเทศกาลสำคัญทางศาสนาอิสลาม ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ เช่น การเดินทางไปแสวงบุญประจำปีที่นครเมกกะ และการถือศีลอดในเดือนรามาตอน เป็นต้น

3. อาณาจักรมุสลิม

อาณาจักรมุสลิม (Muslim Empire)¹ แบ่งการปกครองออกเป็น 3 ระยะ ระหว่าง ค.ศ. 632-1258

- 3.1. อาณาจักรมุสลิมสมัยการปกครองของกาหลิบ 4 พระองค์แรกระหว่าง ค.ศ. 632-661
- 3.2. อาณาจักรมุสลิมสมัยราชวงศ์อุมัยยัด ระหว่าง ค.ศ. 661-750
- 3.3. อาณาจักรมุสลิมสมัยราชวงศ์อับบาซิด ระหว่าง ค.ศ. 750-1258

3.1 อาณาจักรมุสลิมสมัยการปกครองของกาหลิบ 4 พระองค์แรก (The First Four Caliphs, ค.ศ. 632-661)

กาหลิบ 4 พระองค์แรกล้วนเป็นญาติและคนสนิทของพระมะหะหมัดมาก่อน ได้รับเลือกให้เป็นกาหลิบจากความเห็นชอบของพวกมุสลิม ให้ปกครองอาณาจักร มุสลิมทั้งทางด้านการเมืองและศาสนา มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเมดีนาในประเทศซาอุดีอาระเบีย ในสมัยนี้อาณาจักรมุสลิมได้ขยายดินแดนและเผยแพร่ศาสนาอิสลามได้อย่างกว้างขวาง

กาหลิบ 4 พระองค์แรก ได้แก่

1. กาหลิบอาบู บากร์ (Abu Bakr, ค.ศ. 632-634) เป็นเพื่อนสนิทและพ่อตาของพระมะหะหมัด กาหลิบอาบู บากร์ เป็นผู้นำสำคัญในการรวบรวมคำสอนของพระมะหะหมัด และเขียนขึ้นเป็นคัมภีร์โคหร่าน ในสมัยนี้อาณาจักรมุสลิมได้ขยายอาณาเขตกว้างขวางบนคาบสมุทรอราเบีย

2. กาหลิบโอมาร์ (Omar, ค.ศ. 634-644) เป็นเพื่อนและที่ปรึกษาของกาหลิบอาบู บากร์ มีความสามารถในการรบ ตี ได้ดินแดนต่างๆ เช่น อียิปต์ ปาเลสไตน์ ซีเรีย เมโสโปเตเมีย และเปอร์เซีย ต่อมากถูกทาสเปอร์เซียฆ่าตาย ใน ค.ศ. 644

3. กาหลิบอุซมาน (Othman, ค.ศ. 644-656) เป็นชาวเมืองเมกกะ เชื้อสายอุมัยยัด ได้รับเลือกให้เป็นกาหลิบ เพราะความสามารถในการรบตีดินแดนไซปรัสและลิเบีย ต่อมากถูกพวกอาลีฆ่าตายใน ค.ศ. 656

¹ Wallace K. Ferguson and Geoffrey Brum, *A Survey of European Civilization*. 4th.ed., (Boston : Houghton Mifflin Company. 1958), PP.124-6.

4. กาหลิบอาลี (Ali, ค.ศ. 656-661) เป็นบุตรเขยของพระมะหะหมัด ได้เป็นกาหลิบอย่างไม่ราบรื่นนัก เพราะมีศัตรูหลายกลุ่ม ในที่สุดกาหลิบอาลีถูกฆาตกรรมโดยบุคคลเชื้อสายอุมัยยัดใน ค.ศ. 661

3.2 อาณาจักรมุสลิมสมัยราชวงศ์อุมัยยัด (Omayyad, ค.ศ. 661-750)

ใน ค.ศ. 661 ผู้นำฝ่ายทหารของตระกูลอุมัยยัดได้ขึ้นเป็นประมุขปกครอง พวกอาหรับได้ย้ายศูนย์กลางแห่งอำนาจของอาณาจักรมุสลิมจากทะเลทรายในคาบสมุทรอาหรับมาอยู่ที่เมืองดามัสกัส (Damascus) ในประเทศซีเรีย นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เพราะสภาพชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่ายของกาหลิบตามแบบอย่างของพระมะหะหมัดได้เปลี่ยนมาเป็นความโก้หรูสะดวกสบายในราชสำนักตามแบบอย่างจักรพรรดิไบแซนทีนและเปอร์เซีย อารยธรรมมุสลิมได้แลกเปลี่ยนถ่ายทอดและรับอารยธรรมกรีก-โรมัน อารยธรรมไบแซนทีน และอารยธรรมเปอร์เซียได้ง่ายและใกล้ชิดขึ้น การปกครองเลียนแบบไบแซนทีน คือ อำนาจเด็ดขาดอยู่ที่ผู้สำเร็จราชการหรืออุปราชในราชสำนัก กาหลิบปกครองด้วยอำนาจสมบูรณ์เต็มที่เช่นเดียวกับอาณาจักรตะวันออกทั้งหลาย ข้าราชการตำแหน่งสูงสุดคือ วิซียร์ (Vizier) ซึ่งเทียบได้กับตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี มีข้าราชการจำนวนมากเพื่อควบคุมดูแลระเบียบวินัย และเก็บภาษีจากประชาชนได้ทั่วถึง

การปกครองและการขยายอำนาจ

กองทัพมุสลิมภายใต้การนำของราชวงศ์อุมัยยัด ตีดินแดนต่างๆ ได้มากมาย และสถาปนาอำนาจของมุสลิมในดินแดนเหล่านั้นด้วย ได้แก่ บริเวณเอเชียกลาง อินเดีย อิรัก อิหร่าน เมโสโปเตเมีย คาบสมุทรอาหรับ อียิปต์ แอฟริกาเหนือและสเปน ในแต่ละดินแดนจะมีอุปราช และผู้ช่วยอุปราชไปปกครอง

ด้านตุลาการ

รัฐบาลมุสลิมให้ความสำคัญคุ้มครองทางด้านการศาลแก่พวกมุสลิม กาหลิบจะเป็นผู้แต่งตั้งตุลาการ โดยเลือกจากคนที่ได้รับการศึกษาดี เข้าใจคัมภีร์โคหร่านอย่างชัดเจน ตุลาการมีหน้าที่ตัดสินคดีความต่างๆ ปัญหาทางศาสนา ตลอดจนดูแลช่วยเหลือเด็กกำพร้า คนพิการ และผู้อ่อนแอทั้งหลาย ส่วนพวกนอกศาสนา ได้รับอนุญาตให้ปกครองกันเองโดยมีหัวหน้าศาสนาของตนเป็นประมุข และต้องส่งส่วยหรือเครื่องราชบรรณาการให้

ด้านสังคม แบ่งออกเป็น 4 ชั้น

1. พวกมุสลิมอาหรับ ได้แก่ ชั้นสูง เชื้อสายราชวงศ์อุมัยยัด เป็นพวกอภิสิทธิ์ชน
2. พวกมุสลิมใหม่ เป็นผู้ที่ถูกชักชวนหรือถูกบังคับด้วยกำลังให้หันมานับถือศาสนาอิสลาม ในทางทฤษฎีถือว่าได้สิทธิทุกประการที่พลเมืองผู้นับถือศาสนาอิสลามจะได้รับ แต่ในทางปฏิบัติ พวกมุสลิมอาหรับซึ่งมีกำลังมากกว่าจะดูถูกพวกมุสลิมใหม่ว่าเป็นคนชั้นต่ำ
3. พวกนับถือศาสนาอื่นๆ ได้แก่ พวกยิว และคริสเตียน ซึ่งต้องเสียภาษีสูง แต่ได้รับเสรีภาพทางศาสนาและการศาล
4. พวกทาสถือว่าเป็นชนชั้นต่ำสุดของสังคม ได้แก่ พวกเชลยศึก ต่อมามีการค้าทาสแพร่หลายทั่วอาณาจักรมุสลิม เรื่องทาสถือเอาการสืบเชื้อสายมารดาเป็นสำคัญ ถ้ามารดาเป็นทาส ลูกก็เป็นทาสด้วย ถ้ามารดาเป็นเสรีชนและบิดาเป็นทาส ลูกก็เป็นเสรีชนตามมารดา กฎหมายมุสลิมห้ามเอาเพื่อนรวมศาสนามาเป็นพวกทาส แต่ไม่ได้กล่าวว่า ทาสที่ยอมเปลี่ยนศาสนาจะได้รับการปลดปล่อยเป็นเสรีชนหรือไม่

เรื่องราวของสตรีในสมัยราชวงศ์อุมัยยัด ถือว่ามีเสรีภาพมากกว่าสมัยหลังๆ

ด้านเศรษฐกิจ

อาณาจักรมุสลิมมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เพราะควบคุมเส้นทางการค้าที่สำคัญทางบกและทางทะเล ตั้งแต่สเปนซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตก จนถึงจีนและอินเดียซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออก เมืองสำคัญๆ ในอาณาจักรได้แก่ คอร์โดวาในสเปน ดามัสกัสในซีเรีย แบกแดดในอิรัก และอเล็กซานเดรียในอียิปต์ ล้วนเป็นศูนย์กลางการค้าและการผลิตสินค้าที่นำรายได้มาสู่จักรวรรดิอย่างมาก ในระยะนี้ เส้นทางการค้าต่างๆ มักจะผ่านดินแดนของอาณาจักรมุสลิม ทำให้เก็บภาษีสินค้า ภาษีค่าผ่านด่านได้เป็นจำนวนมาก สินค้านานาชาติหลังไหลเข้ามา เช่น เครื่องเทศ เครื่องเคลือบดินเผา ไหม และกระดาษจากเอเชียตะวันออก เครื่องหอม งาช้าง ทองคำ และทาสจากแอฟริกา อาณาจักรมุสลิมแผ่ขยายครอบคลุมน่านน้ำหลายแห่ง เช่น มหาสมุทรอินเดีย ทะเลแดง และทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ทำให้ชาวอาหรับชำนาญในการเดินเรือ และเป็นพ่อค้าทางเรือที่สำคัญ

ด้านวิทยาการ

มีการบังคับใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาราชการ เท่ากับเป็นการบังคับทางอ้อมให้ชนชาติอื่นในอาณาจักรหันมาศึกษาภาษาอาหรับ นอกจากนี้ พวกมุสลิมใหม่ที่ต้องการจะเข้ารับราชการต้องอ่านคัมภีร์โคหร่านได้ เพื่อจะได้อยู่ร่วมกับชนชั้นผู้ปกครองที่เป็นชนชั้นสูง จึงมีการส่งเสริมการค้นคว้าทางด้านวิชาการมากมาย มีการแปลหนังสือตำราภาษากรีก โรมัน ซีเรีย เปอร์เซีย มาเป็นภาษาอาหรับ และมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ด้วย เช่น สถาปัตยกรรมรูปโดม ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมกันอยู่ในซีเรียขณะนั้น พวกอาหรับได้นำมาสร้างสุเหร่าที่มีชื่อหลายแห่ง เช่น สุเหร่าอุมัยยัดในดามัสกัส โดมหินในเยรูซาเล็ม

ความเสื่อมของราชวงศ์อุมัยยัด

1. พลังปัจเจกชนนิยมและความกักตึงเผ่ายังมีความรุนแรงอยู่ทำให้เกิดสงครามระหว่างเผ่าสร้างความอ่อนแอให้กับอาณาจักร
2. ความขัดแย้งทางศาสนาของนิกายต่างๆ โดยเฉพาะพวกสุหนี่ และพวกชีอะห์ ทำให้อำนาจส่วนกลางอ่อนแอ
3. สภาพเศรษฐกิจและสังคม ทำให้พวกมุสลิมใหม่ไม่พอใจ ต้องการมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองมากขึ้น และได้รับความเท่าเทียมกันทางสังคม
4. การไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนในการสืบราชสมบัติ ทำให้มีการแย่งชิงตำแหน่งกาหลิบระหว่างอากับหลานเสมอ เพราะประเพณีอาหรับเดิมยกย่องผู้อาวุโส

ในค.ศ. 750 เกิดมีการกบฏต่อต้านราชวงศ์อุมัยยัด กาหลิบองค์สุดท้ายถูกจำกัดราชวงศ์อับบาซิดเชื้อสายเปอร์เซียได้เข้ามาดำรงตำแหน่งแทน

3.3 อาณาจักรมุสลิมสมัยราชวงศ์อับบาซิด (Abbasid, ค.ศ. 750-1258)

กาหลิบองค์แรกของราชวงศ์อับบาซิดคือ อาบู อัล อับบาส (Abu Al Abbas ค.ศ. 750-754) แต่กาหลิบที่ทำให้ราชวงศ์มั่นคง คือ อัล มันซูร์ (Al-Mansur, ค.ศ. 754-775) ได้ย้ายเมืองหลวงจากดามัสกัสในประเทศซีเรียมาอยู่ที่เมืองแบกแดด (Bagdad) ในประเทศอิรัก บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำไทกริสซึ่งเคยเป็นที่ตั้งเมืองหลวงของจักรวรรดิไบรอนหลายจักรวรรดิ ในสมัยนี้ชนชั้นสูงซึ่งแต่เดิมเป็นพวกมุสลิมอาหรับส่วนใหญ่ได้ถูกแทนที่ด้วยชนชั้นสูงเชื้อชาติต่างๆ ของจักรวรรดิมุสลิม อาณาจักรของราชวงศ์อับบาซิดจึงมีลักษณะเป็นสากลประกอบด้วยประชาชนหลายเชื้อชาติ

ด้านการปกครอง

ราชวงศ์อับบาซิดได้เปลี่ยนการปกครองมาเป็นระบบกระจายอำนาจ (Decentralization) เป็นการรวมตัวของรัฐเล็กๆ เข้าด้วยกัน ตั้งเป็นอาณาจักร เจ้าผู้ครองนครแต่ละรัฐปกครองแบบอัตตาธิปไตย เช่น ราชวงศ์อุมัยยัดยังคงปกครองสเปน แต่ยอมรับอำนาจของผู้นำราชวงศ์อับบาซิดว่าเป็นทายาทของพระมะหะหมัด

ในระยะนี้อิทธิพลของเปอร์เซียมีมาก ชาวเปอร์เซียได้ดำรงตำแหน่งวิเซียร์ (Vizier) มีฐานะเป็นทั้งผู้สำเร็จราชการและอุปราช เป็นตำแหน่งใหม่ที่เพิ่งตั้งขึ้น ในสมัยอับบาซิด ชาวอาหรับรับวัฒนธรรมเปอร์เซียทั้งหมด มีเพียง 2 อย่าง ที่ชาวอาหรับยังคงรักษาของเดิมไว้ คือ ศาสนาอิสลามและภาษาอาหรับ

ในศตวรรษที่ 11 พวกเซลจุก เตอร์ก (Seljuk Turks) ภายใต้การนำของ เตอร์กโก มั่น คุซซ (Turko Man Qhuzz) ได้ตีเมืองแบกแดดได้ ใน ค.ศ. 1055 กาลิฟราชวงศ์อับบาซิดได้ประทานตำแหน่งผู้สำเร็จราชการให้กับหัวหน้าพวกเตอร์ก เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้พวกเซลจุกเตอร์ก มีอำนาจในอาณาจักรมุสลิมเกือบสองศตวรรษ

ชัยชนะของพวกเซลจุก เตอร์ก ครั้งนี้สร้างความหวาดกลัวให้กับอาณาจักรไบแซนตินและสันตะปาปาที่กรุงโรม ในที่สุดพวกคริสเตียนได้จัดกองทัพมาปราบพวกเตอร์ก กลายเป็นสงครามครูเสด (Crusade War, ค.ศ. 1096-1270) พวกเซลจุก เตอร์ก ได้ยึดดินแดนเหนือซีเรียที่เรียกว่า อนาโตเลีย หรือพวกมุสลิมเรียกว่า “แผ่นดินของโรม” ได้เป็นการถาวร ให้เป็นรัฐขึ้นตรงต่อ กาลิฟราชวงศ์อับบาซิด มีชาวเตอร์กจากดินแดนอื่นๆ อพยพเข้ามาอยู่ในรัฐที่ตั้งขึ้นใหม่เพิ่มมากขึ้น เท่ากับเป็นการเริ่มต้นของขบวนการทำให้เป็นเตอร์ก (Turkification)

ในระยะต้น สุลต่านของพวกเซลจุก เตอร์ก ถึงแม้ว่าจะป่าเถื่อน ขาดการศึกษา แต่ได้ปกครองประเทศอย่างชาญฉลาด โดยอาศัยชาวเปอร์เซียดำรงตำแหน่งเป็นวิเซียร์ เป็นผู้ทำหน้าที่สำคัญ อาณาจักรมุสลิมได้แผ่ขยายอิทธิพลอย่างกว้างใหญ่ไพศาล การปกครองของพวกเซลจุก เตอร์ก ได้ให้สิ่งใหม่แก่ศาสนาอิสลาม คือความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่รับมาจากทวีปเอเชียตอนกลาง นอกจากนี้ได้เอาลัทธิอัศวิน (Chivalry) ของพวกยุโรปยุคกลางมาสู่โลกอิสลามด้วย

ต่อมาในกลางศตวรรษที่ 13 พวกมองโกลภายใต้การนำของจักรพรรดิเจงกิสข่าน (Jekis Khan) เดินทางมาจากตะวันออก และรุกรานดินแดนต่างๆ ของอาณาจักร มุสลิมอย่างทารุณโหดร้าย เรียกค่าไถ่ตามเมืองต่างๆ ที่ผ่านมา เมืองใดที่คิดสู้รบถูกทำลายอย่างสิ้นเชิง แต่โชคดีของ

อาณาจักรมุสลิมที่รอดพ้นมาได้จากการยึดครองของพวกมองโกล เพราะเจงกิสข่านยกทัพไปบุกยุโรปกลาง แต่ใน ค.ศ. 1253 นั้ตดาของเจงกิสข่านคือ ฮูลากู (Hulaghu) ได้นำทัพมารุกรานอาณาจักรมุสลิมและตีเมืองแบกแดดได้ ในที่สุด ค.ศ. 1258 ราชวงศ์อับบาซิดถูกกวาดล้างอย่างสิ้นเชิง ใน ค.ศ. 1308 นับว่าเป็นปีสำคัญปีหนึ่งของศาสนาอิสลาม เพราะราชวงศ์อับบาซิดที่มีอายุยืนยาวนานที่สุดของอาณาจักรมุสลิมได้สิ้นสุดลง

ในกลางศตวรรษที่ 13 พวกออตโตมาน เดอร์ก (Ottoman Turks) เริ่มมีอำนาจรุ่งโรจน์ขึ้นท่ามกลางความยุ่งยากของพวกมุสลิมที่แตกแยกกันเองเป็นรัฐเล็กรัฐน้อย ในที่สุดพวกออตโตมาน เดอร์กได้รวบรวมพวกเดอร์กและมุสลิมสาขาต่างๆ เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ภายใต้การปกครองเดียวกัน แต่สมัยของอาณาจักร ออตโตมาน เดอร์ก โลกอิสลามได้ก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ประวัติศาสตร์สมัยกลางของอาณาจักรมุสลิมยุติลงในลักษณะของความปั่นป่วนพวกออตโตมาน เดอร์กได้เข้ายึดกรุงคอนสแตนติโนเปิลของจักรวรรดิไบแซนทีนได้ใน ค.ศ. 1453 ตั้งเป็นอาณาจักรออตโตมาน เดอร์ก แทนจักรวรรดิโรมันตะวันออก ซึ่งมีนักประวัติศาสตร์บางกลุ่ม ถือว่า ค.ศ. 1453 เป็นการสิ้นสุดยุคกลางด้วย

ด้านเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจในสมัยราชวงศ์อับบาซิด ขึ้นอยู่กับการเกษตรกรรมที่อาศัยแรงงานทาสเป็นสิ่งสำคัญ ด้านการค้า มีกรุงแบกแดดเป็นศูนย์กลางการค้าและวัฒนธรรมของพวกมุสลิม เป็นสถานที่รวมของสินค้านานาชาติ เช่น เครื่องถ้วยชามและไหมจากจีน เครื่องเทศจากอินเดีย และเอเชีย มีการค้าทางทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และการค้าทางบกตอนเหนือของยุโรปโดยอาศัยแม่น้ำวอลก้า ผ่านรัสเซีย ทำการค้ากับสวีเดน เจริญของพวกมุสลิมแพร่หลายไปทั่วคาบสมุทรสแกนดิเนเวียและทะเลบอลติก ไปจนถึงอังกฤษและไอร์แลนด์

ด้านสังคม

พวกมุสลิมเก่าและใหม่เริ่มเข้ากันได้ เป็นการลดความขัดแย้งกันทางการเมือง การปกครองได้บ้าง สตรีมีฐานะตกต่ำลง สตรีกลายเป็นตัวแทนของความเจ้าเล่ห์ ฉลาดแกมโกงและสะสมอารมณ์ชั่วร้ายทุกประการ เช่น สตรีที่กล่าวถึงในนวนิยายเรื่อง พันหนึ่งทิวา (The Thousand and One Nights)

ด้านวิทยาการต่างๆ¹

พวกมุสลิมมีความเจริญก้าวหน้าด้านวิทยาการต่างๆ อย่างมาก โดยได้รวมเอาความรู้ วิทยาการและวัฒนธรรมต่างๆ ของโลกมารวมไว้ในสังคมเดียวกัน ที่ใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาร่วม วัฒนธรรมและวิทยาการต่างๆ ได้แก่ กรีก โรมัน เปอร์เซีย บาบิโลเนีย รัสเซีย อียิปต์ ฮิว อินเดีย อนารยชนเยอรมัน และชนเผ่าอาหรับต่างๆ พวกมุสลิมมีความสามารถที่จะรักษาความเจริญ ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมเดิมไว้ได้ ประกอบกับความสามารถที่รับเอาส่วนที่ดีที่สุดของ วัฒนธรรมต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกโลกมุสลิมมาใช้ มีการแปลผลงานของชาวกรีกและโรมัน ผลงานของชาวอินเดียจากภาษาสันสกฤตมาเป็นภาษาอาหรับ ความเจริญทางวิทยาการของ กรีกและอินเดียเป็นรากฐานของความเจริญทางด้านวิทยาการของพวกมุสลิม กล่าวได้ว่า โลกอาหรับกลายเป็นชุมทรัพย์ทางวิชาการที่ใหม่ที่สุดของโลกยุคนั้น เป็นการทำให้ความป่าเถื่อน ของพวกอาหรับ เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่เป็นของพวกมุสลิม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เชื่อมยุโรป เข้ากับเอเชียตะวันตก

ด้านภาษา

ภาษาอาหรับ หรือ ภาษาอราบิกเป็นภาษาที่ไพเราะจุดใจคนได้เป็นพิเศษ เช่น คัมภีร์โคหร่าน ที่เขียนเป็นภาษาอาหรับห้ามแปลคำอ่านเป็นภาษาอื่น มีอิทธิพลดึงดูดจุดใจให้คนเลื่อมใสได้ เป็น หนังสือที่แพร่หลายมากที่สุดในโลก สามารถรวบรวม ชนชาติอาหรับแถบเอเชียภาคกลางและ แอฟริกาเหนือ ซึ่งพูดภาษาในเครืออราบิกต่างกัน แต่สามารถอ่านคัมภีร์โคหร่านได้

ภาษาอราบิกมีอิทธิพลต่อภาษาอังกฤษมาก คำภาษาอังกฤษที่มีอักษร al ส่วนแต่ได้รับ อิทธิพลมาจากภาษาอราบิก เช่น เวชคณิต (Algebra), แอลกอฮอล์ (Alcohol), ต่าง (Alkali), ปรัชญาผสม (Amalgam), วิธีเล่นแร่แปรธาตุ (Alchemy) นอกจากนี้ยังมีคำอื่นๆ เช่น เลขศูนย์ (Zero), ตลาด (Bazaar), เช็ค (Cheque), ภาษี (Tariff), นิตยสาร (Magazine), น้ำมันเบนซิน (Benzine), กาแฟ (Coffee), ฝ้าย (Cotton), เก้าอี้โซฟา (Sofa), น้ำเชื่อม (Syrup)

¹ Stewart C. Easton, *The Heritage of the Past : From the Earliest Times to the Close of the Middle Ages*. (New York : Holt Rinehart and Winston., 1960), PP.487-97.

ด้านวรรณคดี

กวีเอกที่มีชื่อเสียงของโลกอาหรับเป็นชาวเปอร์เซีย คือ โอมาร์ คายัม (Omar Khayyam) หนังสือที่มีชื่อเสียง คือ เรื่อง รูไบยัต (Rubaiyat) เป็นคำโคลงที่ไพเราะมาก, เรื่องอาหรับราตรี (Arabian Nights) หรือ พันหนึ่งทิวา (The Thousand and One Nights) มีลักษณะนิยายซ้อนนิยายประกอบด้วยนิยายหลายๆ เรื่องภายใต้สถานการณ์เดียวกัน การยืดชีวิตตัวเองด้วยการเล่านิยายถวายพระราชินีให้เฝ้าติดตามอยากฟังไปเรื่อยๆ เรื่องที่มีชื่อเสียงได้แก่ ซินแบด-กะลาสีเรือ (Sindad, The Sailor) อาลีบาบา และโจรสลิบคน (Alibaba and the Forty Thieves)

กวีที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่ง คือ อัลมา อารี (Al-ma' Arri) มีผลงานเด่นคือ เรื่องความคิดคำนึง (The Meditations) เป็นเรื่องชาวมุสลิมที่มีการศึกษาดีคนหนึ่ง ดำรงชีวิตโดยการใช้เหตุผลและมโนธรรมเหนืออำนาจหน้าที่และประเพณี

ด้านปรัชญา

นักปรัชญาที่มีชื่อเสียง คือ อวิเซนนา (Avicenna) และ อัล คินดี (Al-Kindi) ศึกษางานของอริสโตเติลและเพลโต คำสอนทางปรัชญาเน้นเหตุผลสำคัญกว่าความเชื่อ แต่ไม่ได้หมายความว่าให้ละเลยคำสอนของศาสนาทั้งหมด ควรใช้เหตุผลประกอบด้วย ดังนั้นสิ่งมหัศจรรย์และความเชื่อองอาจไม่มีประโยชน์ ถึงแม้พระเจ้าจะเป็นต้นเหตุของทุกสิ่ง แต่พระองค์ไม่ได้ใช้อำนาจในทุกทาง อำนาจของพระเจ้าใช้ได้ในความยุติธรรมและความดีเท่านั้น มีการนำปรัชญาไปขบคิดปัญหาทางศาสนา ศึกษาอำนาจของพระเจ้าและธรรมชาติ

ด้านการแพทย์¹

ในระหว่าง ค.ศ. 900-1100 เป็นยุคทองด้านวิทยาการของอาหรับ โดยเฉพาะด้านการแพทย์ แพทย์ที่มีชื่อเสียงมากคือ อัล ราซี (Al Razi, ค.ศ. 860-925) เขียนหนังสือตำราแพทย์ไว้มากเป็นจำนวนประมาณ 200 เล่ม ที่สำคัญคือเรื่องมีดachsและหัด (Small Pox and Measles) เขียนสารานุกรมวิชาแพทย์ ชื่อ Comprehensive Book กล่าวถึงโรคต่างๆ และวิธีรักษาโรคนั้นตามความเห็นของแพทย์ผู้ทรงคุณวุฒิต่างๆ เช่น กรีก ซีเรีย อาหรับ เปอร์เซีย และอินเดีย

¹ James Westfall Thompson and Edgar Nathaniel Johnson, *An Introduction to Medieval Europe 300-1500*. (New York : W.W.Norton & Company, 1937), P.177.

รวมทั้งความคิดเห็นและประสบการณ์ส่วนตัวของอัล ราซี ต่อมาหนังสือสารานุกรมแพทย์เล่มนี้ได้แปลเป็นภาษาต่างๆ จำนวนมาก

อาวีเซนนา (Avicenna, ค.ศ. 980-1037) เป็นแพทย์ที่มีชื่อเสียงเป็นนักผสมยาและนักปรัชญาด้วย เขียนตำราการแพทย์ชื่อ **Cannon of Medicine** เป็นการรวบรวมวิชาการแพทย์ของกรีกและอาหรับเข้าด้วยกัน ในศตวรรษที่ 12 มีผู้แปลตำรานี้เป็นภาษาละติน ได้รับความนิยมนมาก ปัจจุบันหนังสือนี้ยังคงใช้เป็นตัวราแพทย์อยู่ในดินแดนภาคตะวันออก

ด้านวิทยาศาสตร์

พวกมุสลิมมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์แขนงต่างๆ มาก เช่น คณิตศาสตร์ ได้มีการคิดระบบตัวเลขอาราบิก คือเลข 1,2,3...10 ใช้แทนระบบเลขโรมัน คือ I, II, III,...X ได้อย่างดี ทำให้คิดคำนวณขึ้นไปสูงๆ ได้ ตัวเลขอาราบิก 9 ตัวแรก (1-9) ได้มาจากชาวฮินดู ที่สำคัญคือ การคิดเลขศูนย์ (0) ซึ่งเข้าใจว่าชาวมุสลิมเป็นผู้คิดขึ้นเป็นคนแรก คือ **อัล ควาริซมี (Al Khwarizmi)**

ฟิลิซ ชาวมุสลิมที่มีชื่อเสียงด้านนี้ คือ อัล ฮาซีน (Al-Hazen, ค.ศ. 965-1039) เขียนเรื่องแสงสะท้อน (Reflection), การหักเหของแสง (Refraction of Rays) เมื่อผ่านน้ำและอากาศ

เคมี รู้จักแยกสารเคมีที่สำคัญๆ การทวงแอลกอฮอล์และกรดต่างๆ

ดาราศาสตร์ มีการปรับปรุงเครื่องมือสำหรับใช้ในการดูดวงดาว เช่น กล้องส่องดูดาว

ภูมิศาสตร์ นักภูมิศาสตร์ที่มีชื่อเสียง คือ **อัล อิดริซี (Al-Idrisi ค.ศ. 1099-1154)** มีการทำแผนที่โลกของพวกมุสลิม ในตอนแรกมีเมืองเมกกะเป็นศูนย์กลาง มีการศึกษาเรื่องภูมิอากาศ มีการทำตารางเส้นรุ้ง เส้นแวง มีการทำเข็มทิศเพื่อใช้ในการเดินเรือ ถึงแม้ว่าพวกมุสลิมจะไม่ได้เป็นผู้คิดเข็มทิศขึ้นใช้ในการเดินเรือเป็นคนแรก แต่ก็เป็นผู้นำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย มีการแปลผลงานภูมิศาสตร์ของชนชาติต่างๆ โดยเฉพาะของกรีก

ด้านการดนตรี

มีการเล่นดนตรีที่สำคัญ คือ ใช้เสียงสูงต่ำโดยมีตัวโน้ตเข้าช่วย เครื่องดนตรีนิยมชนิดเป็นสาย ซึ่งง่ายและสะดวกต่อการเทียบเสียงสูงต่ำ เครื่องดนตรีดังกล่าวเป็นต้นตระกูลของไวโอลินในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีขลุ่ย เป็นต้น ความเจริญทางด้านคณิตศาสตร์ช่วยให้การดนตรีเจริญขึ้น สเปนได้รับ

อิทธิพลการดนตรีจากมุสลิมมาก ในยุคกลางพวกนักร้องเร่ร่อน (Troubadours) ทางฝรั่งเศส ตอนใต้ก็ได้รับอิทธิพลจากพวกมุสลิมเช่นกัน

ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

พวกมุสลิมได้รับอิทธิพลจากชาติอื่น เช่น การสร้างโดมได้รับอิทธิพลจากซีเรีย ปาเลสไตน์ อียิปต์ และโรมัน การสร้างโบสถ์วิหาร สุเหร่าซึ่งหันหน้าไปทางเมกกะมีห้องโถงใหญ่ตรงกลางสำหรับสวดมนต์ มีหอคอย มีสนามกว้างเป็นลานข้างหน้า มีน้ำพุ ศิลปวาดลายมักเป็นรูปแบบเรขาคณิต (Geometric Pattern) พวกมุสลิมไม่นิยมการปั้นรูปหรือวาดรูป เพราะเป็นข้อห้ามทางศาสนา การแสดงออกทางศิลปะซึ่งออกมาในรูปของการตกแต่งตัวอักษรตามประตูโบสถ์วิหารต่างๆ เช่น ประตูทางเข้าทัชมาฮาลในอินเดีย การตกแต่งอักษรในคัมภีร์โกหร่านแห่งดงามเป็นต้น ส่วนงานช่างฝีมือได้แก่ การทอพรม การทำเครื่องหนัง มีดสั้น ดาบ ผ้าไหม และพรมเป็นต้น

กล่าวสรุปได้ว่า ความเจริญทางด้านวิทยาการของโลกอาหรับนั้น ส่วนใหญ่ไม่ได้คิดริเริ่มประดิษฐ์ขึ้นเอง แต่พวกมุสลิมมีความสามารถในการเก็บรวบรวม รักษาและดัดแปลงให้เข้ากับ ความเจริญของตน ปรับปรุงเป็นรูปใหม่拿去เผยแพร่ ถือได้ว่าพวกมุสลิมเป็นสะพานเชื่อมความเจริญของอารยธรรมตะวันตกและตะวันออกเข้าด้วยกัน พวกมุสลิมประมวลความรู้จากกรีก และอินเดียซึ่งทำได้ผลดีมาก ในปลายยุคกลางเมื่อเกิดมหาวิทยาลัยการแพทย์ที่เมืองซาเลโนในประเทศฝรั่งเศส อาจารย์กลุ่มแรกทั้งหมดเป็นพวกมุสลิม

พวกมุสลิมเป็นพวกที่ชอบเดินทางเปลี่ยนที่อยู่และค้าขายไปที่ไกลๆ ได้นำความรู้ด้านต่างๆ เช่น ภูมิศาสตร์ วรรณคดี การใช้เข็มทิศ แผนที่ การทำเส้นรุ้งเส้นแวง เผยแพร่ระหว่างยุโรปและเอเชีย

ความเสื่อมของอาณาจักรมุสลิมในสมัยราชวงศ์อับบาซิด มีสาเหตุดังนี้

1. ความแตกแยกทางภาคตะวันตกของจักรวรรดิ คือ ใน ค.ศ. 755 สเปนแยกตัวออกจากอำนาจและอิทธิพลของพวกมุสลิม ดุნიเซียซึ่งตั้งอยู่ในทวีปแอฟริกาเหนือตั้งตัวเป็นอิสระ
2. ทางด้านตะวันออก ในเปอร์เซีย เกิดมีราชวงศ์ใหม่ปกครอง คือ ราชวงศ์สะมานิด (Samanids) มีอำนาจมาก ขยายดินแดนไปจดอินเดียและแบกแดด ส่วนในอียิปต์มีราชวงศ์ใหม่ปกครอง คือราชวงศ์ฟาติมิด (Fatimids) มีเมืองหลวงอยู่ที่ไคโร ได้ขยายอิทธิพลจากทะเลแดง ไปจนถึงมหาสมุทรแอตแลนติก

3. ความอ่อนแอของกาหลิบและความเข้มแข็งของพวกออตโตมาน เตอร์ก ที่มีบทบาทเหนืออาณาจักรมุสลิมแทนที่ราชวงศ์อับบาซิดในที่สุด

กิจกรรมการเรียนรู้ 3

ให้นักศึกษาเปรียบเทียบการปกครองอาณาจักรมุสลิม ในสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่สิ้นพระมหะหมัดจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15

4. อาณาจักรไบแซนทีน

อาณาจักรไบแซนทีน (Byzantine Empire) เกิดจากความคิดของจักรพรรดิ ไดโอเคลเดียน (Diocletian ค.ศ. 284-305)¹ ที่ต้องการแบ่งเขตปกครองจักรวรรดิโรมันอันยิ่งใหญ่ (The Great Roman Empire) ออกเป็น 2 ส่วน คือจักรวรรดิโรมันตะวันตกมีศูนย์กลางอยู่ที่คาบสมุทรอิตาลี มีเมืองหลวงอยู่ที่กรุงโรม (Rome) และอาณาจักรโรมันตะวันออกหรือไบแซนทีน มีศูนย์กลางอยู่ที่คาบสมุทรอนาโตเลีย มีเมืองหลวงอยู่ที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) จักรพรรดิคอนสแตนติน (Constantine, ค.ศ. 306-337) ซึ่งเป็นจักรพรรดิโรมันตะวันตกใน ค.ศ. 306 ต่อมาใน ค.ศ. 324 จักรพรรดิคอนสแตนตินได้ชื่อว่าเป็นจักรพรรดิปกครองโรมันทั้งสองภาค ใน ค.ศ. 330 พระองค์ได้ย้ายเมืองหลวงจากกรุงโรมมายังกรุงคอนสแตนติโนเปิล ที่ตั้งอยู่บริเวณเมืองไบแซนทีนเดิมที่เคยเป็นของกรีก มีอาณาเขตล้อมรอบด้วยทะเลมาร์มารา (Marmara) และช่องแคบบอสฟอรัส (Bosporus) ที่เชื่อมทะเลเมดิเตอร์เรเนียนกับทะเลดำ เป็นการแบ่งทวีปยุโรปออกจากทวีปเอเชีย ทำให้ที่ตั้งเป็นศูนย์กลางการค้าทั้งทางบกและทางทะเลที่สำคัญเป็นแหล่งอารยธรรมของกรีกและโรมัน มีภูมิประเทศเหมาะแก่การป้องกันตัวเองจากการรุกรานของพวกอนารยชนเผ่าเยอรมัน และดำรงอยู่ได้ต่อมาถึงพันปีตั้งแต่จักรวรรดิโรมันตะวันตกถูกครอบครองโดยพวกอนารยชนเผ่าเยอรมันใน ค.ศ. 476 และอาณาจักรโรมันตะวันออกเสื่อมสลายไป เพราะการคุกคามของพวกออตโตมาน เตอร์ก ใน ค.ศ. 1453 นับตั้งแต่ ค.ศ. 476-800 จักรพรรดิไบแซนทีนทรงปกครองอาณาจักรโรมันทั้งหมดโดยทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัติทรงปกครองจริงเฉพาะเขตอาณาจักรโรมันตะวันออก และในสมัยของจักรพรรดิจัสติเนียนมหาราช (Justinian, The Great, ค.ศ. 527-565) กรุงคอนสแตนติโนเปิล

¹ Thompson, P.117.

มีอำนาจปกครองอย่างแท้จริงในอิตาลีด้วย ใน ค.ศ. 800 จักรพรรดิชาร์ลเลอมาญ (Charlemagne, ค.ศ. 768-814) แห่งราชวงศ์คาโรลิงเจียนของอาณาจักรแฟรงก์ได้รับการสวมมงกุฎจากสันตะปาปา ลีโอที่ 3 (Pope Leo III) ให้เป็นจักรพรรดิของอาณาจักรโรมันศักดิ์สิทธิ์ (Holy Roman Empire) จึงเกิดเป็นจักรพรรดิ 2 พระองค์ ปกครองอาณาจักรโรมัน ต่อมาใน ค.ศ. 812 จักรพรรดิ บิแซนทีนยอมรับฐานะของจักรพรรดิชาร์ลเลอมาญแห่งราชวงศ์คาโรลิงเจียน อันเป็นการแสดงถึงความอ่อนแออย่างมากของอาณาจักรบิแซนทีนที่ต้องเผชิญกับปัญหาการเมืองภายในและปัญหา ศาสนา ตลอดจนการคุกคามจากภายนอกโดยเฉพาะภัยพวกมุสลิม จนไม่อาจจะคัดค้านการอ้าง สิทธิของจักรพรรดิคาโรลิงเจียนได้

อาณาจักรบิแซนทีนต้องใช้วิธีการทูต และการทหารอย่างมาก ในการรักษาอาณาจักรให้พ้น จากการรุกรานรอบด้าน คือด้านตะวันออกมีการรุกรานของพวกเปอร์เซีย อาหรับ เซลจุก เตอร์ก ด้านใต้หรือบริเวณคาบสมุทรบอลข่าน มีการคุกคามจากพวกอะวาร (Avars), บุลการ์ (Bulgars) และสลาฟ (Slavs) ด้านตะวันตก มีศัตรูจากพวกยุโรปที่ค่อยๆ ยึดดินแดนภาคตะวันตกของ อาณาจักรไปทีละน้อย จนกระทั่งอาณาจักรบิแซนทีนอันกว้างใหญ่มีอาณาเขตเพียงเอเชียไมเนอร์ แหลมบอลข่านบางส่วน และเกาะต่างๆ ในทะเลอีเจียนเท่านั้น ในระหว่างสงครามครูเสด (Crusade War, ค.ศ. 1095-1291) อาณาจักรบิแซนทีนได้รับความเสียหายอย่างมาก จนกระทั่งถูกทำลายไป โดยพวกออตโตมาน เตอร์ก ใน ค.ศ. 1453

อาณาจักรบิแซนทีนมีความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่างๆ อย่างมาก เป็นระยะเวลาจนถึง 1,000 ปี ตั้งแต่ศตวรรษที่ 5-15

ความสำคัญของกรุงคอนสแตนติโนเปิล

ด้านภูมิประเทศและประชากร

กรุงคอนสแตนติโนเปิลตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสม บนคาบสมุทรอนาโตเลีย อยู่ท่ามกลาง เทือกเขา มีชัยภูมิเป็นทางผ่านของเส้นทางการค้า ทั้งทางบกและทางน้ำ ตลอดจนคุมช่องแคบ สำคัญทางยุทธศาสตร์ ได้แก่ ช่องแคบบอสฟอรัสและดาร์แดเนล ทำให้ยากที่ศัตรูจะเข้าทำลายได้ และมีความมั่นคงปลอดภัยจากการรุกรานของพวก อนารยชนเยอรมันเมื่อประมาณศตวรรษ ที่ 4-5

ประชากรแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน มีความเจริญสูงกว่าประชากรตามพรมแดนของจักรวรรดิโรมันตะวันตกมาก ชาวเมืองคอนสแตนติโนเปิลต้องติดต่อกับพ่อค้าหลายชาติหลายภาษาทำให้พูดได้หลายภาษา เข้าใจวัฒนธรรมต่างชาติได้ดี เป็นการง่ายต่อการติดต่อสื่อสารและปรับตัวให้คุ้นเคยกับชาวต่างชาติได้อย่างดี ซึ่งลักษณะเช่นนี้ไม่ค่อยมีในสังคมโรมันตะวันตก

ด้านการเมือง การปกครองและการทหาร

จักรวรรดิโรมันตะวันออกมีจักรพรรดิที่มีความสามารถมาก มีรัฐบาลที่เข้มแข็งมั่นคง มีข้าราชการที่ดีจำนวนมากที่คอยตรวจตราประชาชนให้ปฏิบัติตามกฎหมาย มีกำลังกองทัพบกและกองทัพเรือที่เข้มแข็ง ชาวต่างชาติไม่มีสิทธิเป็นทหาร มีการเกณฑ์ทหารและซ้อมรบอยู่เสมอ มีอุปกรณ์ในการซ้อมรบพร้อมมูล มีหน่วยพยาบาลและเปลสนาม มีอุปกรณ์ในการส่งรหัส สัญญาณบอกข่าวการมาของข้าศึก และมีหน่วยสืบราชการลับติดตามข่าวสารการเคลื่อนไหวของข้าศึก

ด้านเศรษฐกิจ

กรุงคอนสแตนติโนเปิลตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมแก่การค้า เป็นศูนย์กลางการค้าของโลกอยู่ระหว่างซีกโลกตะวันออกและตะวันตก อยู่ทางภาคตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียนมีพ่อค้าคนกลางเดินทางไปมาค้าขายอยู่เสมอ ความผูกพันทางการค้าและอุตสาหกรรมในมณฑลซีเรียและอียิปต์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรม เครื่องแก้ว เครื่องปั้นดินเผา ผ้าแพรไหม และเครื่องโลหะต่างๆ ทำให้ผลประโยชน์ของจักรวรรดิผูกพันกับทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและยุโรปตะวันตกมาก นอกจากนี้คอนสแตนติโนเปิลยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางขนส่งสินค้าจากเอเชียและแอฟริกา เช่น เครื่องเทศ งาช้าง ผ้าไหม และทาสไปขายชาวยุโรป ความมั่นคงทางการค้าเป็นผลให้คอนสแตนติโนเปิลกลายเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจทางตะวันออก ควบคุมช่องแคบบอสฟอรัสและดาร์เดเนลที่จะออกทะเลดำสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ผูกขาดการค้าบริเวณนี้ และเป็นจุดเชื่อมต่อเส้นทางเดินบกระหว่างยุโรปกับเมโสโปเตเมียด้วย รัฐบาลส่งเสริมการค้าและการอุตสาหกรรมอย่างใกล้ชิด การค้าในกรุงคอนสแตนติโนเปิลถูกควบคุมโดยสมาคมอาชีพ และสมาคมอาชีพถูกควบคุมโดยรัฐ พ่อค้าต่างชาติเมื่อเดินทางมาถึงจะต้องรายงานตัวกับรัฐ และรัฐจะเป็นผู้กำหนดระยะเวลาการอยู่ในกรุงคอนสแตนติโนเปิลโดยพิจารณาความสำคัญของการค้าเป็นหลัก

ด้านการเกษตร

การเกษตรเป็นกระดูกสันหลังของเศรษฐกิจ รัฐบาลให้ความสำคัญคุ้มครองและส่งเสริมผลิตผลเกษตรเป็นพิเศษ เพื่อเก็บภาษีได้เต็มที่ รายได้จากภาษีเป็นรายได้หลักของรัฐ การทำไร่นาส่วนใหญ่เป็นไร่นาขนาดใหญ่ มีเศรษฐกิจตามระบบแมนเนอร์ และมีชาวนาอิสระที่มีที่นาผืนเล็กๆ อยู่ทั่วไปในจักรวรรดิ และชาวนาประเภทนี้ต้องรับภาระเสียภาษีบำรุงรัฐจำนวนมาก

สรุปได้ว่า ความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจเป็นพลังสำคัญในการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดและการดำรงอยู่ยืนยาวของจักรวรรดิไบแซนไทน์

ด้านศาสนา

ศาสนาคริสต์มีบทบาทสำคัญในการรักษาอำนาจของอาณาจักรไม่น้อยกว่าการปกครองที่ดี หลักการศาสนาคริสต์ในอาณาจักรโรมันตะวันออก คือ ศาสนากรีกออร์ทอดอกซ์ (Greek Orthodox Church) หรือเรียกว่า หลักศาสนาคริสต์เฮลเลนนิสม์ (Christian Hellenism) เป็นหลักศาสนาที่มีการผสมผสานความเชื่อเดิมของโลกคลาสสิกกับหลักคำสอนในศาสนาคริสต์ เป็นศาสนาที่มีความเกี่ยวพันใกล้ชิดกับรัฐ และเป็นที่ยอมรับว่าจักรพรรดิเป็นตัวแทนของพระเจ้าเป็นเจ้าบนพื้นพิภพ ที่ได้รับอำนาจให้เป็นประมุขทั้งทางโลกและทางธรรม จักรพรรดิมีอำนาจนำทรัพย์สินของศาสนจักรมาใช้เมื่อรัฐต้องการ หลังชัยชนะของศาสนาคริสต์ตามหลักเฮลเลนนิสม์ เกิดจากการเปลี่ยนศาสนาของจักรพรรดิคอนสแตนตินใน ค.ศ. 330 เป็นสำคัญ ศาสนาก็มีความต้องการผู้นำทางการเมืองที่ทรงอำนาจที่จะป้องกันศาสนาจากภัยต่างๆ สถาบันศาสนาคริสต์ในจักรวรรดิไบแซนไทน์จึงยอมรับโดยดุษฎีว่า จักรพรรดิคอนสแตนตินคือผู้นำอย่างแท้จริงของสถาบันศาสนา เป็นผู้พิทักษ์คำสอนของศาสนาให้บริสุทธิ์ และปราบปรามพวกนอกรีตด้วย มีผลทำให้อิทธิพลของศาสนาคริสต์ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีความมั่นคงมาก ดังนั้นเมื่อใดก็ตามที่เกิดสงครามแตกแยกทางศาสนา และมีผลทำให้สั่นคลอนความมั่นคงของจักรวรรดิด้วย เพราะความแตกแยกทางศาสนา หมายถึง การปฏิเสธอำนาจของจักรพรรดิด้วย ในฐานะเป็นผู้พิทักษ์ศาสนา และเป็นประมุขทั้งทางโลกและทางธรรม ดังนั้นจะเห็นว่าจักรพรรดิโรมันตะวันออกทุกพระองค์จะถือนโยบายตำรวจไว้ซึ่งเอกภาพของอาณาจักรเป็นสำคัญ ซึ่งหมายถึง การใช้พระราชอำนาจในการปราบปรามและป้องกันความแตกแยกทางศาสนา เพราะจักรพรรดิทรงตระหนักดีว่าปัญหาศาสนาเป็นพื้นฐานของความมั่นคงภายในอาณาจักร

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

อาณาจักรไบแซนทีน มีสังคมและวัฒนธรรมแบบกรีก ใช้ภาษากรีกเป็นภาษาราชการ กิจกรรมทางวัฒนธรรมเน้นการบำรุงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีแบบ คลาสสิก โดยเฉพาะของกรีก และนำมาปรับให้เข้ากับคำสอนของคริสต์ศาสนา ด้วยเหตุนี้สังคมของอาณาจักรจึงประกอบด้วย กลุ่มปัญญาชนผู้มีการศึกษา และมีความรู้เกี่ยวกับงานด้านวรรณคดี วิทยาศาสตร์ ปรัชญากรีก สมัยคลาสสิก และนำมาใช้เป็นพื้นฐานระบบการศึกษาของอาณาจักรในฐานะเป็นผู้สืบทอดมรดก วัฒนธรรมคลาสสิก และเผยแพร่ให้แก่ชาวอาหรับและพวกอนารยชนในยุโรปยุคกลาง

สมัยจักรพรรดิจัสติเนียน

จักรพรรดิจัสติเนียน (Justinian, ค.ศ. 527-656)¹ เป็นกษัตริย์ที่มีอิทธิพล ต่อการพัฒนาอาณาจักรไบแซนทีนมากกว่ากษัตริย์องค์อื่นๆ พระองค์เป็นหลานของจักรพรรดิจัสตินที่ 1 (Justin I, ค.ศ. 518-527) อดีตนายพลชาวเมซิโดเนีย ผู้เข้ามามีอำนาจครอบครองอาณาจักรไบแซนทีน จัสติเนียนได้เรียนรู้วิชาการต่างๆ ในด้านการเมือง การปกครอง และการทหาร เพื่อเตรียมตัวเป็นผู้นำ พระองค์เป็นกษัตริย์ที่มีความรู้ ความสามารถ เฉลียวฉลาดมากที่สุดในบรรดาผู้ปกครองยุคกลาง ที่ทำงานอย่างจริงจัง สร้างความรุ่งเรืองให้แก่จักรวรรดิ แต่ในขณะเดียวกัน พระองค์ตกอยู่ใต้อิทธิพลของมเหสี มีพระนามว่า พระนางธีโอดอรา (Theodora) ซึ่งเป็นสตรีที่มีความสามารถเข้มแข็ง โหดร้าย และมีความทะเยอทะยาน กล่าวคือ ในต้นรัชกาลมีการกบฏเกิดขึ้น จักรพรรดิจัสติเนียนไม่อาจควบคุมเหตุการณ์ให้อยู่ในความสงบได้ พระนางธีโอดอราเป็นกำลังใจสำคัญแก่จักรพรรดิจัสติเนียน และสงบความวุ่นวายได้

จักรพรรดิจัสติเนียน มีนโยบายจะฟื้นฟูอาณาจักรโรมันตะวันออกและตะวันตกเข้าด้วยกัน พระองค์ดำเนินการได้ผลดี เพราะมีผู้ช่วยที่มีความสามารถหลายคน ได้แก่เบลลิซารีอุส (Belisarius) นาร์เซส (Narzes) และตรีโบเนียน (Tribonian) จักรพรรดิจัสติเนียนมีนโยบายทั้งป้องกันตัวเอง และขยายอาณาเขต พรมแดนด้านเหนือ มีภัยจากพวกสลาฟและพวกเยอรมัน พระองค์ใช้กำลังคน กำลังเงินและการเผยแพร่ศาสนาในการป้องกันแนวแม่น้ำดานูบ ไม่ให้ข้าศึกมาจู่โจม กรุงคอนสแตนติโนเปิลได้ง่าย ด้านตะวันออกมีอันตรายมากกว่าเพราะมีพรมแดนที่ติดต่อกับ

¹ Thompson, PP.119-36.

เปอร์เซียซึ่งมีกำลังคนที่ชำนาญในการรบและนิยมทำสงครามด้วย ด้านตะวันตกมีนโยบายกอบกู้ดินแดนตะวันตก ด้วยการทำสงครามรุกรานดินแดนของพวกเขาที่ตั้งอยู่ในโรมันตะวันตกอยู่ตลอดเวลา แม้แต่ในเวลาสงบก็ยังมีกรเตรียมกำลังทหารและอาวุธไว้สำหรับทำสงครามขนาดใหญ่จักรพรรดิจัสติเนียนโงมดีและรุกรานดินแดนของพวกเขาวิสิกอซ ออสโตรกอซ แฟรงก์ และวิซกลาล ในที่สุดพระองค์ก็สามารถกอบกู้อาณาจักรโรมันตะวันตกที่สูญเสียมให้แกพวกเขาจนกลับคืนมาได้ ใน ค.ศ. 554 โรมได้กลายเป็นมณฑลหนึ่งของอาณาจักรโรมันตะวันออก เป็นสมัยที่เรียกว่า **Exarchate of Ravenna** ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

ภาพพระนางซีโอโดราและข้าราชการบริวาร

ด้านกฎหมาย

ผลงานที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของจักรพรรดิจัสติเนียนคือ การรวบรวมประมวลกฎหมายจัสติเนียน (Justinian Code) มีคณะกรรมการดำเนินการที่มีตรีโบเนียนเป็นประธานชำระตรวจสอบรวบรวม และร่างประมวลกฎหมาย โดยจักรพรรดิจัสติเนียน มีส่วนในการวินิจฉัยตรวจแก้ร่างประมวลกฎหมายนั้นด้วย แต่เดิมอาณาจักรโรมันมีกฎหมายใช้อยู่แล้ว ตั้งแต่กฎหมายสิบสองโต๊ะซึ่งเปรียบเสมือนกฎหมายของเผ่า (Tribal Law) ต่อมาเมื่อโรมันติดต่อกับชนชาติอื่นจำนวนมาก ก็เพิ่มเติมกฎหมายอื่นๆ เพื่อให้เหมาะสมกับกาลเทศะ แต่ก็อยู่กระจัดกระจายยากที่จะค้นคว้าให้เข้าใจได้ คณะกรรมการทำงานภายในเวลา 2 ปี ได้ตราประมวลกฎหมายขึ้นใน ค.ศ. 529 และได้แก้ไขให้ดีขึ้นเรื่อยๆ เรียกว่า **ประมวลกฎหมายจัสติเนียน (Justinian Code)** หรือเรียกเป็นภาษาละตินว่า **Corpus Juris Civilis** หรือ **ประมวลกฎหมายแพ่ง (The Body of the Civil Law)** แบ่งออกเป็น 4 ส่วน

1. **โคด (The Code)** เป็นตัวบทกฎหมายแท้ๆ ได้รวบรวมมาจากกฎหมายเก่าๆ ตั้งแต่สมัยจักรพรรดิฮาเดรียน (Hadrian, ค.ศ. 117-138) เป็นต้นมา
2. **ไดเจสต์ (The Digest)** เป็นประมวลความคิดเห็นของนักกฎหมายและผู้พิพากษาคณะสำคัญๆ ทั้งหมด มีค่าเท่ากับกฎหมาย
3. **อินสติติวท์ (Institute)** เป็นตำราหรือคู่มือกฎหมายของนักศึกษา
4. **โนเวลส์ (Novels)** เป็นภาคผนวกของตัวบทกฎหมายแท้

โคด ไดเจสต์ และอินสติติวท์ เขียนเป็นภาษาละติน แต่โนเวลส์เขียนเป็นภาษากรีก หลักสำคัญของประมวลกฎหมายจัสติเนียนเน้นด้านมนุษยธรรม สามัญสำนึก เรื่องราวสาธารณประโยชน์ต่างๆ การป้องกันทรัพย์สินส่วนตัว และการรักษาไว้ซึ่งอภิสิทธิ์ชน และมีแนวโน้มสนับสนุนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นับได้ว่ากฎหมายฉบับนี้สมัยใหม่มากในเวลานั้น ประมวลกฎหมายจัสติเนียนได้เป็นแม่บทของกฎหมาย เกือบทุกประเทศ ยกเว้นประเทศอังกฤษ แนวความคิดทางกฎหมายนี้มีอิทธิพลต่อการสร้างระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้แก่ประเทศต่างๆ ในยุโรปยุคกลางตอนปลาย

ด้านเศรษฐกิจ

จักรพรรดิจัสติเนียนให้ความสนใจทางด้านเศรษฐกิจอย่างมาก มีการส่งเสริมการเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการค้า พวกช่างฝีมือได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาล โดยการเกณฑ์แรงงาน

อุตสาหกรรมใหม่ๆ ได้ถูกตั้งขึ้น การทอผ้าไหม ซึ่งจักรพรรดิได้ทำการผูกขาดแต่ผู้เดียว และส่งตรงมาจากประเทศจีนโดยพ่อค้าชาวเปอร์เซียหรืออาร์เมเนียน แต่สมัยนี้ มีการทอผ้าไหมได้ในอียิปต์ กรีซและซีเรีย ด้านการค้าภายในประเทศเป็นระบบผูกขาดของจักรพรรดิและข้าราชการคนโปรดของจักรพรรดิ การค้ากับต่างประเทศดำเนินไปด้วยดี เช่น การค้ากับเปอร์เซีย อาร์เมเนียน อินเดีย และอื่นๆ สินค้าต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยจำพวกเครื่องประดับ พลอยสีม่วง ทองคำ ผ้าไหม ขนสัตว์ หนังสัตว์ งาช้าง เครื่องเทศและทาส ซึ่งเป็นการรับใช้ชั้นสูงมากกว่าประชาชนส่วนใหญ่ คนส่วนใหญ่ของอาณาจักรต้องรับภาระเสียภาษีสูง

ด้านศาสนา

ศาสนามีความสำคัญต่อความอยู่รอดและเจริญรุ่งเรืองของจักรวรรดิอย่างมาก ปัญหาความแตกแยกทางศาสนามีมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 4 ตั้งแต่จักรพรรดิธีโอโดซิอุส มหาราช (Theodosius, The Great) ยอมรับศาสนาคริสต์เป็นศาสนาของทางราชการใน ค.ศ. 395 และให้นโยบายปราบปรามพวกนอกรีตเอเรียน (Arianism) อย่างรุนแรงแต่ไม่สำเร็จ เกิดกลุ่มศาสนากลุ่มหนึ่งคือ โมโนฟิไซ (Monophysite) มีอิทธิพลมาก และแพร่หลายไปยังอียิปต์และซีเรียซึ่งได้รับอิทธิพลจากลัทธิเพลโต ผสมเข้ากับความรู้สึกชาตินิยม ศาสนาโมโนฟิไซมีความเชื่อว่าพระคริสต์มีบุคลิกเดียวคือพระจิต ซึ่งความคิดนี้ไปขัดกับพวกโรมันคาทอลิก ที่เชื่อว่าพระคริสต์มี 2 ลักษณะคือ ลักษณะมนุษย์และพระเจ้า ความเชื่อที่ขัดแย้งกันนี้ทำให้จักรพรรดิโรมันตะวันออกอยู่ในฐานะลำบาก เพราะนโยบายกอบกู้ดินแดนอิตาลีคืนมาจะต้องได้รับการสนับสนุนจากสันตะปาปาที่โรม ดังนั้น จักรพรรดิจัสติเนียนมีความเห็นว่าพวกโมโนฟิไซมีความเชื่อผิดๆ จึงต้องปราบปรามบุคคลเหล่านี้ อย่างรุนแรง จึงเกิดความแตกแยกอย่างรุนแรงทั้งในกรุงคอนสแตนติโนเปิล อียิปต์ และซีเรีย มีผลทำให้อียิปต์และซีเรียต้องหันไปรับและเข้าเป็นพวกเดียวกันกับพวกมุสลิมที่จะเข้ามารุกรานอาณาจักรไบแซนไทน์ทางตะวันออก

ด้านการก่อสร้าง

จักรพรรดิจัสติเนียน โปรดให้สร้างวิหารซานต้า โซเฟีย (Santa Sophia) ที่เมืองคอนสแตนติโนเปิล ในระหว่าง ค.ศ. 532-537 นับว่าเป็นสถาปัตยกรรมชิ้นเอกของโลก ที่มีการผสมศิลปะวัฒนธรรมตะวันออกและตะวันตกเข้าด้วยกันเป็นอย่างดี ศิลปะตะวันออกคือโบสถ์หลังคา

รูปโดม (Oriental Domed Church) ร่วมกับศิลปะโรมันแบบอาคารเหลี่ยม (Roman Basilica) มีลักษณะเป็นรูปโดมกลมอยู่บนตึกรูปเหลี่ยม จุดประสงค์ของการสร้างโบสถ์นี้แสดงออกถึงความรู้สึกทางจิตใจที่มีความศรัทธาในศาสนาคริสต์อย่างลึกซึ้ง ด้วยเหตุนี้สถาปนิกสนใจเล็กน้อยต่อรูปภายนอกของโบสถ์ ได้ทำกำแพงนอกโบสถ์สร้างด้วยอิฐธรรมดาฉาบด้วยปูน ด้านหน้าไม่มีหินอ่อน หัวเสาก็ไม่มีการแกะสลักใดๆ มีหน้าต่างประมาณ 40 บานอยู่โดยรอบฐาน เพื่อให้เกิดแสงสว่าง แต่ภายในโบสถ์ประดับประดาด้วยหินอ่อน โมเสกหลายสี แก้วกระจกสีต่างๆ รับการสะท้อนแสงของดวงอาทิตย์ ทำให้เกิดประกายระยิบระยับแวววาวตามแบบศิลปะตะวันออก โบสถ์ซานต้า โซเฟีย นับว่าเป็นผลงานสำเร็จสูงสุดทางด้านสถาปัตยกรรมของอารยธรรมไบแซนทีน ที่มีสถาปนิกผู้เขียนแบบที่มีชื่อเสียงเฮเลนนิสติก โบสถ์หลังนี้มีความแตกต่างจากวัดต่างๆ ของกรีกอย่างสิ้นเชิง ต่อมาได้กลายเป็นแบบอย่างของโบสถ์ต่างๆ ในอิตาลี ฝรั่งเศส และรัสเซีย เมื่อพวกมุสลิมยึดครองกรุงคอนสแตนติโนเปิลได้แล้ว โบสถ์นี้ได้กลายเป็นสุเหร่าของพวกมุสลิม

4.2 มรดกความเจริญของอารยธรรมไบแซนทีน

อารยธรรมไบแซนทีนเป็นที่รวมของอารยธรรมตะวันตก คือกรีกและโรม ผสมด้วยอารยธรรมตะวันออก ในศตวรรษที่ 5 เมื่ออาณาจักรโรมันตะวันตกเสื่อม ถูกรุกรานจากพวกอนารยชนเยอรมันเผ่าต่างๆ ยุโรปอยู่ในยุคกลางแห่งความมืดมน อารยธรรมกรีกและโรมันอาจจะสูญหายไป หากไม่ได้เก็บรักษารวบรวมไว้ที่อาณาจักร ไบแซนทีน

ความเจริญของอาณาจักรไบแซนทีน อาจจำแนกได้ดังต่อไปนี้

ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

ผลงานทางด้านนี้ได้รับอิทธิพลของต่างชาติมาก โดยเฉพาะกรีกและโรม เริ่มตั้งแต่การก่อสร้างกรุงคอนสแตนติโนเปิล ตามแบบกรีกเดิม โบสถ์วิหารต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นศาสนาประจำอาณาจักรตั้งแต่ ค.ศ. 311 เมื่อจักรพรรดิกาลิเลียส (Galesius) ประกาศให้ชั้นดีธรรมแก่ประชาชนในการนับถือศาสนาคริสต์

ศิลปกรีกเห็นได้จากการก่อสร้างตึกรูปกลม การปั้นรูปคน ศิลปโรมันได้แก่ การสร้างอาคารเหลี่ยม (Roman Basilica) คือสร้างเป็นรูปโดมกลมบนตึกรูปเหลี่ยม การปั้นรูปพระเยซู และรูปปั้นอื่นๆ ทางศาสนา การวาดรูปติดฝาผนังแบบเฟรสโก (Fresco) คือการวาดรูปด้วยสีน้ำมัน

ศิลปะแบบเอเชียไมเนอร์ ได้แก่การทำรูปสัตว์ต่างๆ เช่น สิงโตและนกอินทรีเป็นอิทธิพลของเปอร์เซีย การสร้างโบสถ์หลังคารูปโดมและการปั้นรูปคนศีรษะใหญ่กว่าร่างกายได้รับอิทธิพลจากซีเรีย การวาดรูปเป็นสัดส่วนโดยใช้วิชาเรขาคณิตเข้าช่วยเป็นศิลปะอาหรับ

กล่าวได้ว่า อารยธรรมบีแซนทีนนั้น เกิดจากส่วนผสมของอารยธรรมตะวันตกและตะวันออกที่เด่นชัด คือ อารยธรรมกรีกและซีเรีย อารยธรรมกรีกมีความบอบบางและสวยงามในขณะที่อารยธรรมซีเรียมีความแข็งแรง และแสดงความรู้สึกได้ เพิ่มเติมด้วยศิลปการทำรูปสัตว์จากเอเชียภาคกลาง ศิลปส่วนใหญ่จะแสดงออกถึงความเชื่อ ศรัทธาในศาสนาไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ วิหาร รูปปั้นหรือภาพวาด ในระยะศตวรรษที่ 9 ถึงศตวรรษที่ 13 ศิลปทางศาสนามีมากที่สุด ศิลปทางโลกแทบไม่มีเลย งานชิ้นเด่นที่สุดของอาณาจักรบีแซนทีน คือ วิหารซานต้า โซเฟีย ที่สร้างในสมัยจักรพรรดิจัสติเนียนในศตวรรษที่ 6

ด้านวิทยาการต่างๆ

การศึกษาเล่าเรียนของอาณาจักรบีแซนทีนที่รุ่งเรืองตลอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในขณะที่ยุโรปตะวันตกอยู่ในภาวะวุ่นวาย การศึกษาเล่าเรียนหยุดชะงัก โดยเฉพาะในยุคกลางตอนต้นที่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นยุคมืด การศึกษาเล่าเรียนในอาณาจักร โรมันตะวันออกใช้ภาษากรีกมากกว่าภาษาละติน เด็กเกือบทุกคนได้รับการศึกษาตั้งแต่อายุ 6 ขวบ วิชาที่เรียนได้แก่ ปรัชญา เทววิทยา ดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ เรขาคณิต วรรณคดี การดนตรี และไวยากรณ์ มีการคัดลอกผลงานสำคัญของนักปราชญ์โบราณ เช่น งานของเพลโต อริสโตเติล มีมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงที่เอเธนส์ และคอนสแตนติโนเปิล

ด้านวรรณคดี

ส่วนใหญ่ผลงานด้านวรรณคดีจะเขียนเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ศูนย์กลางความเจริญของวรรณคดีอยู่ที่ราชสำนัก และโบสถ์วิหารต่างๆ

ด้านประวัติศาสตร์ และพงศาวดาร

วิธีเขียนใช้การเริ่มเรื่องตั้งแต่สมัยโบราณตามที่เคยได้ยินได้ฟังกันมาจนมาจบลงที่สมัยของผู้เขียน บางตอนอาจจะมีหลักฐานไม่เพียงพอ บางเรื่องมีความลำเอียงอยู่บ้างแต่ก็ช่วยให้เราได้เข้าใจ

เรื่องราวของอดีตได้ ผู้เขียนประวัติศาสตร์และพงศาวดารแบ่งออกเป็น 2 พวก คือ พวกชนชั้นสูงที่มีการศึกษาดี จะเขียนตามแนวกรีกโบราณและมักจะเขียนประวัติศาสตร์ได้ถูกต้อง อีกพวกหนึ่งคือ นักเขียนพงศาวดารให้เข้ากับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ นักเขียนกลุ่มนี้ ได้แก่ บาทหลวงที่ได้รับการศึกษาครั้ง ๆ กลาง ๆ

ด้านศาสนาและกฎหมาย

ผลงานด้านศาสนาจะเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อที่ยังขัดแย้งกันในเรื่อง พระบิดา พระบุตร และพระจิต เรื่องราวความเป็นพระเจ้าและความเป็นมนุษย์ของพระเยซู เรื่องนักบุญต่างๆ

ผลงานทางด้านกฎหมาย ที่สำคัญคือ ประมวลกฎหมายจัสติเนียน

ด้านการบันเทิง

การดนตรีมักจะเล่นด้วยเครื่องออแกนเงิน มีคนร้องหมู่ประกอบ โดยมากใช้เด็กชายร้อง มีเครื่องหมายบทคำร้องให้ผู้ร้อง ทำนองได้รับอิทธิพลมาจากโรมัน บทเพลงที่มีเนื้อร้องเป็นโคลงกลอนแบบซีเรีย อิทธิพลการดนตรีของบิแซนทีนได้แพร่หลายไปยังรัสเซียประมาณศตวรรษที่ 11 และยังคงมีอิทธิพลอยู่จนปัจจุบัน

ความเสื่อมสลายของอาณาจักรบิแซนทีน

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้อาณาจักรบิแซนทีนเสื่อมสลาย ได้แก่ นโยบายกัวดินแดนตะวันตกนำไปสู่สงครามยาวนานกับพวกอนารยชนเผ่าต่างๆ โดยเฉพาะการต่อสู้กับพวกกอธทำให้สูญเสียผู้คนและสิ้นเปลืองเงินทองมากมีการเก็บภาษีสูงเพื่อนำเงินมาใช้ในสงคราม ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่พอใจ

นโยบายศาสนาก่อให้เกิดการแตกแยกในสมัยจักรพรรดิจัสติเนียน มีผลทำให้ดินแดนสำคัญ 2 แห่ง คือ อียิปต์และซีเรีย กลายเป็นดินแดนคนต่างด้าวของคอนสแตนติโนเปิลและให้การสนับสนุนผู้รุกรานกลุ่มใหม่ คือ พวกโมโนฟิไซ ซึ่งใช้นโยบายขัณฑ์ธรรมทางศาสนา ทำให้อาณาจักรบิแซนทีนเสียดำรงสนับสนุนสำคัญโดยเฉพาะทางเศรษฐกิจ เพราะอียิปต์และซีเรียเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่า

ความยุ่งยากในประเทศ พวกแม่ทัพในภาคต่างๆ เริ่มคุมอำนาจของรัฐบาลกลาง ความมั่นคงของอาณาจักรเริ่มหายไป แนวความคิดเกี่ยวกับอำนาจของจักรพรรดิควบคุมทางศาสนาด้วย

(Caesaropapism) เริ่มเสื่อมไปในทางปฏิบัติ คงเหลืออยู่แต่เพียงทฤษฎีเท่านั้น

สงครามครูเสดที่เกิดขึ้นระหว่างพวกคริสเตียนกับมุสลิมในศตวรรษที่ 11-13 ทำให้กรุงคอนสแตนติโนเปิลได้รับความเสียหายอย่างมาก โดยเฉพาะใน ค.ศ. 1204 กรุงคอนสแตนติโนเปิล ถูกยึดครองจากพวกอัศวินที่ไปสงครามครูเสดครั้งที่ 4 จักรพรรดิถึงกับต้องเสด็จหนีไปประทับที่เมืองนิเซีย ต่อมา ค.ศ. 1261 ฝ่ายจักรพรรดิจึงยึดกลับคืนมาได้ สงครามครูเสดแทนที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กรุงคอนสแตนติโนเปิลเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง เศรษฐกิจและศาสนาของยุโรปตะวันตกเอง กลับทำให้เกิดความอ่อนแอและไร้สมรรถภาพของอาณาจักรไบแซนทีน จนในที่สุดต้องแพ้กัพวกออตโตมาน เดอร์ก

สงครามกับพวกตะวันออก มีพวกอนารยชนเผ่าต่างๆ จากตะวันออกเข้ามารุกรานอาณาจักรไบแซนทีน ได้แก่ พวกฮั่น อะวาร์ บูลกาเรีย สลาฟ เปอร์เซีย อาหรับ แมกยาร์ เซลจุก เดอร์ก และออตโตมัน เดอร์ก ในสมัยพวกออตโตมาน เดอร์ก เข้ามารุกรานอาณาจักรมีความอ่อนแอมาก มีทหารกรีกไม่กี่หมื่นคน กับทหารอาสาสมัครที่สิ้นตะป๋าปาส่งไปช่วย ในสมัยของจักรพรรดิคอนสแตนตินที่ 6 (Constantine VI) อาณาจักรไบแซนทีนถูกพวกออตโตมาน เดอร์ก ภายใต้การนำของสุลต่านโมฮัมเหม็ดที่ 2 (Mohammed II) ทำลายใน ค.ศ. 1453 อาณาจักรไบแซนทีน ซึ่งมีอายุยืนยาวกว่าอาณาจักรโรมันตะวันตกถึง 1,000 ปี ก็เสื่อมสลายไปในที่สุด

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 4

ให้นักศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเรื่องชีวประวัติ และผลงานของกษัตริย์จัสติเนียนผู้มียุทธศาสตร์สำคัญในอาณาจักรไบแซนทีนในด้านต่าง ๆ เช่น การเมือง การปกครอง กฎหมาย ศิลปวรรณกรรม สถาปัตยกรรม และอื่น ๆ

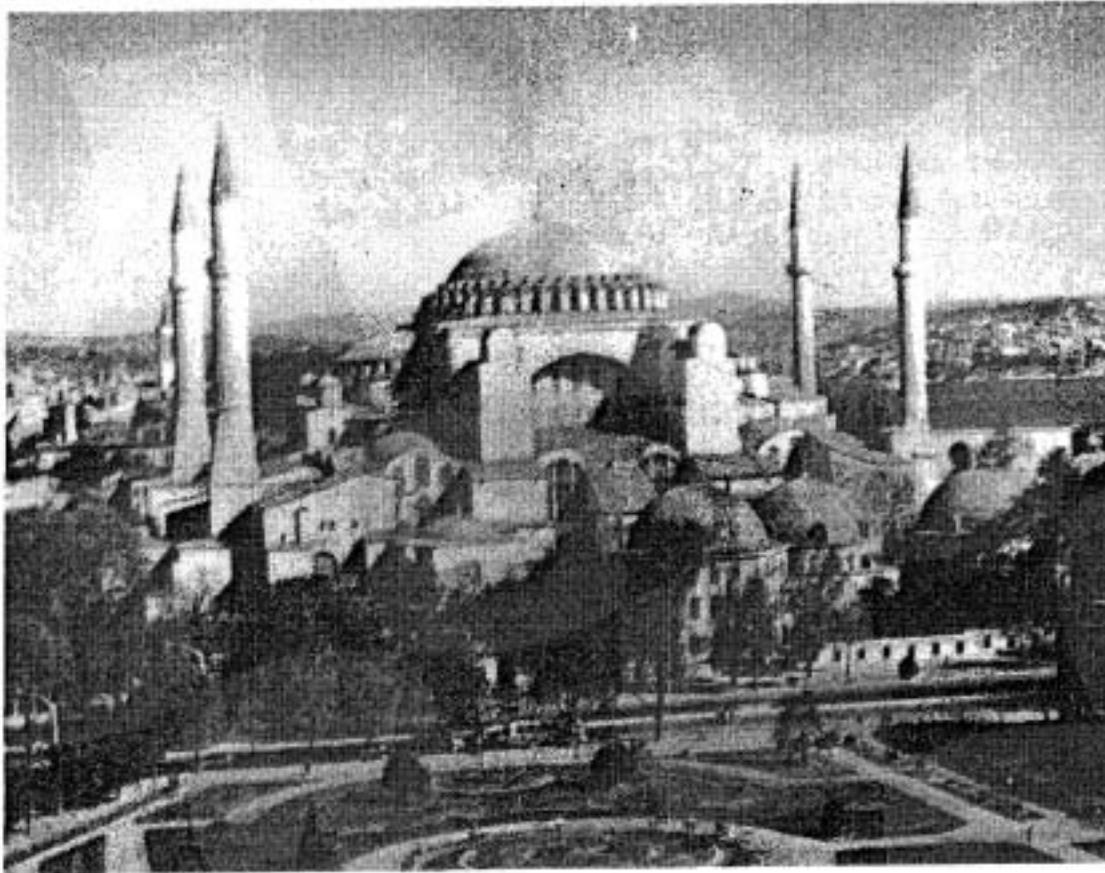
สรุป

ศาสนาอิสลาม อาณาจักรมุสลิม และอาณาจักรไบแซนทีน มีความเจริญอยู่ในบริเวณคาบสมุทรอราเบีย และคาบสมุทรอนาโตเลีย ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออกของทวีปยุโรป ได้มีอิทธิพลและความสำคัญใกล้เคียงกับความเจริญของพวกอนารยชนเยอรมันที่ตั้งอาณาจักรอยู่ในดินแดนต่างๆ

ทางยุโรปตะวันตก และดินแดนที่เคยเป็นของอาณาจักรโรมันอันยิ่งใหญ่

ศาสนาอิสลามและอาณาจักรมุสลิม ได้แพร่หลายขยายอิทธิพลและดินแดนไปพร้อมๆ กัน
กับด้านการศาสนา และการเมืองการปกครอง ได้สร้างมรดกสำคัญให้แก่โลกด้านต่างๆ มากมาย

อาณาจักรไบแซนทีน หรือ อาณาจักรโรมันตะวันออก มีอายุยืนยาวกว่าอาณาจักรโรมัน
ตะวันตกถึง 1,000 ปี เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศและความสามารถของกษัตริย์เป็นสำคัญโดยเฉพาะ
จักรพรรดิจัสติเนียนได้สร้างมรดกสำคัญให้แก่โลกด้านต่างๆ มากมายเช่นกัน

ภาพวิหารซันต้า โซเฟีย

การประเมินผลท้ายบทที่ 5

1. จงอธิบายความหมาย (Meaning) และให้มีความสำคัญ (Significant) ของคำต่อไปนี้มาให้เข้าใจ

- 1.1 Bedouins
- 1.2 Mecca
- 1.3 Higura
- 1.4 Sunnites
- 1.5 Omayyad
- 1.6 Vizier
- 1.7 Al Mansur
- 1.8 The Thousand and One Nights
- 1.9 Aviccenna
- 1.10 Justinian Code

2. จงอธิบายประวัติ และผลงานสำคัญของพระมหาระหมัด ในทางด้าน การเผยแพร่ศาสนา และการเมือง การปกครอง มาให้เข้าใจ

3. จงเปรียบเทียบความสามารถในทางด้าน การเมือง การปกครอง สงคราม เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา การศึกษา และขนบธรรมเนียมประเพณีของผู้นำมุสลิม ระหว่างราชวงศ์อุมัยยัดกับราชวงศ์อับบาซิด มาให้เข้าใจ

4. จงวิเคราะห์ สาเหตุที่ทำให้อาณาจักรบิแซนทีนมีอายุยืนนานกว่าอาณาจักรโรมันตะวันตก พร้อมยกตัวอย่างผลงานของนักคิดที่สำคัญด้วย